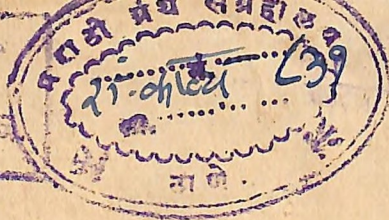

सं. ठाणे

मुंबई—वैशाख शु॥ २, १९६६

त्रिशत सांवत्सरिक शिवजन्मोत्सव मंडळातर्फे प्रसिद्ध झालेला

श्री शिवाजी महाराजांचा पोवाडा.

संपादक:—श्री भास्करराव जाधव, एम. ए. एलएल. बी.

किंमत एक आणा.

REFBK-0019462

REFBK-0019462

छत्रपति शककर्ते श्रीशिवाजी महाराज यांचा पोवाडा.

प्रस्ताव.

संपादकः—श्री. भास्करराव जाधव, एम्. ए. एल. एल. बी.

१ सन १८९६ सालानंतर श्री शिवछत्रतीविषयींचा अभिमान महाराष्ट्रांत जागृत होण्यास सुरवात झाली व ठिकाठिकाणीं शिवाजी उत्सव होऊं लागले. कोल्हापूर येथें श्रीशिवाजी क्लब स्थापन होऊन त्याचे मार्फत हा उत्सव होत असे. या उत्सवांत पोवाडे ऐकणें हें एक महत्वाचें अंग होतें आणि त्या साठीं नवीन पोवाड्यास बक्षीसेंही ठेविलीं होती. या चढाओढीमुळें बरेच शाहीर पोवाडे लिहीत व गाऊन दाखवीत. अशा एका प्रसंगां कै. कृष्णराव निळकंठ यांनीं हा पोवाडा रचिला व आपले शिष्य सदोबा व नरसिंग पाटील यांना साथीस घेऊन म्हणूनही दाखविला. या सालीं हा पोवाडा सर्वांस फार आवडला. त्यानें पहिलें बक्षीस मिळविलें व कोल्हापुरांत तो ह्मणणारे पुष्कळ तयार झाले. मूळ हा पोवाडा ३४ चौकांचा केला होता. तो म्हणण्यास फार वेळ लागूं लागला व ह्मणणारांचा आवाजही टिकेना. करितां तो पुढें ३० चौकांचा केला व नंतर २६ चौकांचा करून ह्मणणारांस दिला. हें संक्षेपाचें काम कृष्णराव यांनींच केलें.

२ पोवाड्याचे कर्ते कृष्णराव यांचें पूर्ण नांव कृष्णराव सदोबा निळकंठ असें होतें. हे जातीचे गुरव असून त्यांस दरबारांत शिंग वाजविण्याची नोकरी होती. या नोकरी करितां त्यांस सांगरूळ तालुके करवीर येथें इनाम जमीन होती. कृष्णराव कैलासवासी झाल्यावर त्यांचे भाऊबंद हें उत्पन्न उपभोगीत आहेत. कृष्णरावाचे मागें त्यांची एक मुलगी फक्त राहिली आहे.

३ कृष्णराव शिंग वाजविण्यांत फार कुशल असत. तोंडानें तर ते शिंग वाजवीतच. पण कानाच्या खालच्या बाजूस मानेवर शिंग ठेऊन मानेच्या शिरा फुगवून आवाज

काढीत असत. दिसण्यांत फारसे भव्य नव्हते, तरी शरीरयष्टि उंच व चांगली कसलेली होती. कुस्ती खेळण्यांत ते चांगलेच पटाईत होते. दांडपट्टा, इटा वगैरे मर्दानी खेळांतही ते प्रवीण होते. या गुणांवरून त्यांस भाऊ नाईकाच्या तालमीचे वस्ताद नेमिले होते. त्यांच्या कारकीर्दीत मर्दानी खेळावद्दल या तालमीने चांगली कीर्ती संपादिली. अझूनही भाऊ नाईकांची तालीम याबद्दल प्रख्यात आहे.

४ कोल्हापूर भेदिक गाण्याविषयीही प्रसिद्ध आहे. यांत कलगी व तुरा असे दोन तट असतात. दोघांचेही फड कोल्हापुरास नांवाजलेले आहेत व त्यांचे चुरशीचे सामन होतात. सृष्टीतील सर्व व्यवहार माया करिते; ईश्वर किंवा पुरुष तटस्थ आहे असे कलगीवाले प्रतिपादितात. मायेला घेऊन ईश्वर सर्व करितो असें तुरेवाल्यांचे म्हणणे आहे. म्हणून कलगीवाले हे प्रकृती म्हणजे माया इला भजतात व तुरेवाले पुरुष किंवा ईश्वर यास भजणारे आहेत. दोघांची ही मते वेदांत शास्त्रास संमत आहेत व दोन्हीही पंथ वेदांतमतानुयायी आहेत. श्लोक आर्या वगैरे अक्षर व गणवृत्ते हीं विद्वानांकरितां आहेत. अशिक्षित बहुजन समाजाच्या तीं उपयोगी नाहीत. या वृत्तांत कविता करणे व ह्मणणे अशिक्षितांस साधणे कठीण. शिवाय या वृत्तांस निरनिराळ्या चाली ही लावतां येत नाहीत. बहुजन समाजाचें गाणें लावणी या छंदांत असतें. ह्मणून सार्वजनिक शिक्षणाच्या दृष्टीनें याच छंदांत कलगी व तुरेवाले यांनीं आपआपल्या मताच्या पुष्ट्यर्थ कवनं केलीं. कवि हा शब्द विद्वानांकरितां राखून ठेऊन त्यांनीं आपणास शाहीर म्हणविलें. या पंथास फडही ह्मणतात.

५ चांगले चांगले विचार अशिक्षित समाजाला पटतील अशा भाषेत ऐकवून या फडांनीं बहुजन समाजास शिक्षणाचें काम चांगल्या प्रकारें केलें आहे. या फडांत किंवा पंथांत गुस्परंपरा आहे. गुरूकडून उपदेश घेऊन व कांहीं विशेष विधिकरून दीक्षा घ्यावी लागते. यांत धर्म व जात यांचा भेद मानीत नाहीत. हिंदू व मुसलमान या फडांत बरोबरीनें वागतात. मुसलमानाचे शागीर्द किंवा शिष्य हिंदूही असतात व कोणी तरी गुरू करावा लागतोच. तो बहुधा हिंदू असतो.

६ गुरूचीं कवनें पाठ करून, त्याचे मार्गे साथ करून, इतरांची ऐकून पुष्कळांस काव्यस्फूर्ती होई व ते कवनें करूं लागत. वेदांत विषयावर दोनी पंथांच्या लोकांकडून केलेल्या लावण्या याप्रमाणें रचल्या गेल्या व गाईल्या गेल्या. या गाण्यास भेदिक गाणें म्हणतात. श्रृंगार विषय यांत फक्त उपमा, दृष्टांत, वगैरे रूपानें येईल तितकाच. तो

केव्हाही भेदिक गाण्याचा प्रधान विषय नसतो. भेदिक गाणेवाले इष्काचें गाणें कधीही गावयाचें नाहींत. कलगी व तुरा या फडांच्या बाहेरचे किंवा हे पंथ सोडून दिलेले लोक इष्काचें गाणे गाऊन तमाशे करूं लागले व राववाजीच्या कारकीर्दीत त्यांस राजाश्रय मिळाला. आतां बहुजनसमाजाची करमणूक त्या गाण्यानें होत आहे; पण त्यांचे योगानें समाजाला शिक्षण मिळत नाहीं. समाजाची अवनती मात्र होते.

७ शेतकरी मजूर वगैरे बहुजनसमाजास शिक्षण देणें असल्यास तें या तमाशांचे द्वारा देतां येतें. याचा फायदा सत्यशोधक समाजानें घेतला आहे. शेतकऱ्यांस शिक्षणाची आवश्यकता, लक्षांतील देजाचा व बुडीत खर्चाचा निषेध, मद्यपानाचे दुष्परिणामांची जाणीव, सावकारीचे दुष्परिणाम, असंमत वैधव्य, पुनर्विवाहाची आवश्यकता, विधवावपन निषेध, त्याचप्रमाणें पुराणांतील ब्राह्मणांचें अवास्तव स्तोम वगैरे विषयांवरील लावण्यांच्या द्वारानें जी जागृती होत आहे तिची कल्पना सुशिक्षितांस होण्यास फार दिवस लागतील. त्यांनीं शेतकरी व मजूर समाजांत मिसळून त्यांच्या आकांक्षा व त्यांच्या गरजा आणि त्यांचें परिमित शिक्षण यांची चांगली ओळख करून घेतली पाहिजे. सत्यशोधक जलसे हे लोकशिक्षणाचें खरें काम करीत आहेत. त्यांच्यांत पुष्कळ दोष आहेत व सुधारणेस पुष्कळ वाव आहे, हें कबूल आहे. सुधारणा झाली पाहिजे. पण सध्यांचे कांहीं विद्वानांचे प्रयत्न या जलशांचा समूळ उच्छेद व्हावा असे आहेत, सुधारणेचे नाहींत, ही खेदाची गोष्ट आहे.

८ भेदिक गाण्याला फारसे विषय राहिले नाहींत; तेव्हां मग पुराणांवर या फडांची नजर गेली व पुराणांतील विषयां बदल चर्चा व प्रश्नोत्तरें त्यांच्या कवनांतून होऊं लागलीं. कलगी व तुरेवाले यांनीं परस्परांस पुराणांतील विषयांसंबंधानें प्रश्न घालावे व दुसऱ्या फडांनें त्यांस उत्तर द्यावे असा प्रकार चाले. पुराणांचें वाचन व त्यांचें मनन यामुळें केवढ्या मोठ्या प्रमाणावर चालत असे व बहुजन समाजास केवळ ऐकून ऐकून किती माहिती मिळत असे याचें अनुमान सहज होईल. हीं उत्तरें प्रश्नाची लावणी ज्या चालीवर असेल त्या चालीतच द्यावीं लागत. पुढें पुढें कांहीं अक्षरें वर्ज्य करणें, कांहीं विभक्ती वर्ज्य करणें वगैरे चतुराईचे प्रकार आले. या सर्व प्रकारांत तावडतोव उत्तर द्यावें लागत असल्यानें शीघ्रकवित्वाचा गुण आवश्यक झाला.

९ कृष्णराव हे कलगीवाले शाहीर होते. त्यांचे गुरु बाळनाथ नावाचे वैरागी होते. त्यांच्या नावाचा उल्लेख प्रस्तुत पोवाड्यांत व कृष्णराव यांच्या बहुतेक कवनांत आहे.

कलगी पक्षातर्फे कृष्णरावांनीं पुष्कळ भेदिक लावण्या रचल्या, तसेंच पुराणांतील विषयां-
वर व पुढें चतुराईच्याही त्यांच्या शेंकडो लावण्या त्यांच्या शिष्यमंडळांत प्रसिद्ध आहेत.
कृष्णराव ह्यात असतांना तुरेवाल्यांना यश मिळण्याची आशा फारशी नव्हती. तुरे-
वाल्यांनीं सवालाची लावणी घरून करून आणावी व ती ह्मणत असतांच कृष्णरावांनीं
तिचें उत्तर तयार करावें व प्रतिपक्षी खालीं बसल्याबरोबर उत्तरास सुरवात करून
उत्तर द्यावें. प्रतिपक्षाला कैक वेळ जिंकून त्यांचीं निशाणें काढून घेऊन त्यांनीं आपल्या
डफावर लाविलीं होती. त्यांच्या ब्रीदांचें चित्र कोल्हापूर येथून आणविलेलें या सोबत
प्रसिद्ध केले आहे.

१० कृष्णराव यांस विद्या मुळींच नव्हती. ते कसेवसे फक्त लिहिण्यास शिकले होतें.
जोडाक्षरें त्यांस पुरतीं येत नसत. पण त्यांचो काव्यशक्ति प्रतिभासंपन्न असून जबर-
दस्त होती. आपल्या सात शिष्यांना सभोंवार बसवून एकाच वेळीं प्रत्येकाला निराळी
लावणी सांगून आपणही आठवी लिहीत असत. ही गोष्ट पुष्कळांनीं पाहिलेली आहे.
कृष्णरावाचीं बरींच कवनें त्यांच्या मुली जवळ व शिष्यांजवळ आहेत.

कृष्णराव हे सन १९०७ सालीं सुमारे ५५ वर्षांचे वयास कैलासवासी झाले.

११ या पोवाड्याची तीस चौकांची प्रत “ माधव ” यांचे हातीं आळसुंद-कुंडलचे
रा. त्रिंबक रामचंद्र गुळवणी यांचे कडून आली. तिच्या विषयीं “माधव” म्हणतातः—

“ ती (प्रत) वाचून पाहिल्यावर पोवाडा अत्युत्कृष्ट असून प्रसिद्ध करण्यासारखा
आहे असें माझे मत झालें व आतां तो नवयुगांतून मी तीन हप्त्यांनीं प्रसिद्ध करण्या-
साठीं देत आहे.—अलीकडे निर्माण होत असलेल्या पोवाड्यांना हा पोवाडा खालीं
पहावयास लावील अशी माझी खात्री आहे. ” नवयुग वर्ष ९ सन १९२२ पृ. ३८६.

“ माधव ” यांस कवीविषयीं कांहींच माहिती नव्हती. ती नवयुगाच्या सदर
वर्षाच्या ५६५ पृष्ठावर चि. बापूसाहेब भास्करराव जाधव यांनीं दिली आहे.

१२ श्रीशिवछत्रपतींच्या त्रिशतसांवत्सरिक जयंतीच्या प्रसंगीं प्रसिद्ध होणाऱ्या वाङ्म-
यांत या पोवाड्याचा समावेश व्हावा असें श्रीयुत गोविंदराव सरदेसाई यांनीं ठरविलें,
तेव्हां त्याची अस्सल प्रत मिळविण्याचा प्रयत्न करावा असें त्यांनीं मला कोल्हापुरास असतां
पत्र लिहिलें. तेथें मला दोन प्रती मिळाल्या. त्यांतील पहिली २६ चौकांची असून दुसरी
३४ चौकांची आहे. नवयुग प्रत व २६ चौकांची प्रत या बहुतेक सारख्याच आहेत.

३४ चौकांची प्रत स्वतंत्र आहे. हीच प्रत मुख्य धरून हा पोवाडा छापला आहे. यांत नसलेला मजकूर २६ चौकी प्रतीत व नवयुग प्रतीत आढळला तो [] अशा कंसांत दिला आहे. फक्त नवयुग प्रतींतील मजकूर () अशा कंसांत दिला आहे. क्षुद्रक शब्दांचे फेरफार दिले नाहीत.

१३ पोवाडा सन १८९८ सालीं रचला गेला. कृष्णराव यांस इतिहासाची माहिती वेताचीच होती. श्री शिवाजी महाराजांचें केळुसकरकृत चरित्र त्यांनीं वाचलें होतें व शिवाय श्री शिवकालीन म्हणून ज्या ऐतिहासिक कादंबऱ्या लिहिल्या गेल्या त्याही त्यांनीं वाचल्या होत्या व त्यांतील अद्भुत कथानकांचा उपयोग या पोवाड्यांत अनेक ठिकाणीं करण्यांत आलेला आहे. या पोवाड्यांतील सर्वच प्रसंग ऐतिहासिक नाहींत. पुष्कळसे असल्या कादंबऱ्यांतून भडक रंगांत रंगविलेले घेतले आहेत.

१४ सहावे चौकांतील श्रीसमर्थ रामदासांच्या भेटीचा व अनुग्रहाचा प्रसंग, चौदावे व पंधरावे चौकांतील शिवाजीचे शंकर भटाचा वेष घेणे व चांदखानाशी झटापट, सतरावे चौकांतील चिमणाजी पंताचा आत्मयज्ञ, एकोणिसावे चौकांतील रघुनाथराव, विसावे चौकांत तानाजीचे हकीम होणे व एकविसाव्यांत पुन्हा रघुनाथराव, बावीसावे चौकांतील विनायक देव व त्याची कामगिरी, त्याच प्रमाणे तेविसाव्या चौकांतील झटापट वगैरे प्रसंग व व्यक्ति कादंबरीकारांच्या कल्पनेने प्रसवलेल्या आहेत. ऐतिहासिक सत्य या दृष्टीने हे भाग पाहण्याचे नाहीत. कृष्णराव शाहीरांनी यांतले बहुतेक सर्व प्रसंग आपल्या काव्यशक्तीने चांगलेच नटविले आहेत. बाजी प्रभूची मर्दुमकी, तानाजीचे कोंडाणा घेणे वगैरेचें वर्णन फार बहारीचें आहे.

॥ श्री ॥

छत्रपति शककर्ते शिवाजीमहाराज यांचा पोवाडा.

कशी करणी कळा ईश्वरी, तंत्र अगोचरी, जसा महीवरी,
हिरा जन्मला । महशूर तीन ताळांत, नऊखंडांत, त्यांचा बोल-
वाला ॥ धृ० ॥ अठरा टोपीचे अठरा पगड, राज्य करी उघड,
कलींत निर्भाड, बुडविती धर्मा । म्लेंच्छांचें मातलें बंड, मोठें प्रचंड,
स्वीकारी अधर्मा ॥ मोठमोठे राजे मोडले, यवन वाढले, त्यांत
काढले, मुसलमानि फर्मा । जबरीनें मुंडविती धरून, मुसलमान
करून, पढो हणती कल्मा ॥ मोठमोठे राजे रजपुत, वीरांचे सुत,
असून मजबूत, पळति चारी धामा । झाले मुसलमान चहूंकडे;
करावें काय पुढें, सांभाळी कोण आह्मां ॥ लहान मोठ्या हिंदूंच्या
पोरी, जुलूम त्यांच्यावरी, नेउनीया घरीं, लाविती कामा । कोणि
दाद घेइना हिंदूंची, गरिब लोकांची बोली काय जमा ॥ गाई
ब्राह्मणं गेलीं त्रासून, घेती घासून, जन्म असून, कोणत्या कामा ।
घेती भवानीशंकराचें नांव, आह्मा करितां धांव, घेई श्रीरामा ॥
॥ चाल ॥ प्रार्थना करिती ऋषिमुनी भवानीशंकराची ॥ होजी ॥
यवनानें फार त्रासिलें नाहिं गति आमुची ॥ होजी ॥ भूमिवर
प्रेतें पडूं लागलीं गाई ब्राह्मणांचीं ॥ होजी ॥ कर्मधर्मयोग चालेना
आहुति यज्ञाची ॥ होजी ॥ जाहला भार भूमिवर गति नसे राह-
ण्याची ॥ होजी ॥ चाल दुसरी ॥ त्रासून भूमि प्रार्थना करिती
देवाची ॥ जीजीजी ॥ हरिहरा पिडा दुरकरा येऊनी आमुची ॥
जीजीजी ॥ असें ऐकुनिया ध्वनि उठे शिवसांभाची ॥ जीजीजी ॥

भोंसले कुळीं धरीन अवतार वाणी प्रभूची ॥ जीजीजी ॥ वाजली
स्वर्गीं दुंदुभी देवलोकाची ॥ जीजीजी ॥ चाल तिसरी ॥ [मूळ पुरुष
बाबाजी होते वहिले । वेरुळ गांवीं पाटील ते राहिले ॥ त्यासी
मुलगे खरे दोन पहिले । विठोजी मालोजी बांहिले ॥ म्लेंच्छाला
भिऊन काय राहिले । त्यांचें वर्णन थोडेसें गाइलें ॥ कपटि म्लेंच्छ
हृदयिं नाहिं माइले । ह्मणून देवाला नाहीं साहिलें ॥ ॥ मिळवणी ॥
असें बोलून गेले शंकर, धरुनी अवतार, मर्दिले सार, यवन
लोकांला। महशूर तीन ताळांत, नऊ खंडांत त्यांचा बोलबाला ॥ ध्रु० ॥

मूळ पुरुष बाबाजी विठूजी, शंकराला पुजी, बोली नव्हे दुजी,
कवन करण्याला । यवनांचा धाक चहूंकडे, करावें काय पुढें,
सांभाळी कोण आमाला ॥ दुसरा पुरुष मालोजी आदी, साधुनी
संधी, करुनि स्थिरबुद्धि, आणा ध्यानाला । दौलताबाद असे प्रांत,
वेरुळ गावांत, विचार पाहण्याला ॥ त्याचे पोटीं नव्हतें संतान,
मालोजी नेमान, अवलियाचें ध्यान, करिता तो जाहला । शहाजी
शरीफजी मुलगे दोन झाले, बरें वाटलें, सर्व लोकांला ॥ स्नेही
जाधवरावाच्या संगतीनें, मालोजी मानानं, निजामशाहित जाऊन,
नोकर तो झाला । कांहीं दिवसानीं जाधवरावांनीं, मराठी धर्मांनीं,
नेलें भोजनाला ॥ सुंदर शाहाजी सरदार, करून शिणगार, घोड्या-
वर स्वार, बरोबर नेला । जाधवरावाची मुलगी जिजाबाई, शहाजी
संगें तीही, लागे खेळण्याला ॥ जाधवरावासी मालोजी बोले,
व्याही होणें आलें, वाईट वाटलें, जाधवरावाला । माझी बरोबरी
काय करणार, व्याही होणार, बोलूं नये असें मजला ॥ चाल ॥ असें
ऐकुनिया मालोजी आले वीरश्रीला । आले ॥ खर्चुनीया द्रव्य धर्म
मोठा वाढविला । मोठा ॥ गावोगाविं तलाव धर्मशाळा जागा
देवळाला । जागा ॥ ठायीं ठायीं घालि अन्नछत्र विदित सर्वांला ।
विदित ॥ मालोजी मोठा धर्मनिष्ठ कळलें बादशहाला । कळलें ॥
॥ चाल दुसरी ॥ बादशहानें शिफारस करून बोलावणें केलें ।

जीजीजी ॥ दिले हजार स्वार बॅरोबर हत्यारबंद पहिले । जी ॥
 एक लाखाचा दिला मुलूख राजे नाव ठेविलें ॥ जी ॥ लखुजी
 जाधवरावासी बादशहानें आणलें ॥ जी ॥ शहाजीस मुलगी
 देण्याचें खचित ठरविलें ॥ जीजीजी ॥ चाल तिसरी ॥ [गावोगाविं
 पत्र असें लिहिलें । शहाजीचें लग्न ठरविलें ॥ मोठमोठे मराठी
 जमविले । हळदि केळवण जेवण करविले ॥ अहेर माहेर करून
 मिरविले । मराठ्यांचें मन भरविलें ॥ वेदोक्त ब्राह्मण बोलविले ।
 अंतरपाट धरून उभे राहिले] ॥ मिळवणी ॥ ऐश्वर्य वाढण्याचा
 ओघ, जमला लग्नयोग, केला संजोग, लग्नकार्याला । महशूर तीन
 ताळांत, नऊ खंडांत, त्यांचा बोलवाला ॥ १ धृ० ॥

लग्नकार्य जाहलें आनंदान, बादशाहा येऊन, अक्षता टाकून,
 समारंभ केला । जिजाबाई होती उपवर, गर्भाधान ह्योर, लवकर
 ओघ आला ॥ त्यांत भवानीशंकराचा वर, शिवशंकर, धरुनि
 अवतार, आले पोटाला । तिसरे चवथे मासि केवळ, लागले
 डोहाळ, जिजाबाईला ॥ म्लेंच्छांचें करिनि मर्दन, समशेर घेऊन,
 बोले गर्जून, सर्व लोकांला । असे जिजाबाईचे डोहाळ, शहाजी
 वेळोवेळ, पुरविता झाला ॥ जसे डोहाळे कौसल्यामातेसी, वेळ
 आली तशी, रामजन्मासी, आनंद बहु झाला । तसे झाले शिवा-
 जीचे वेळ, देव अनुकूल, शककर्त्याला ॥ जन्मकाळ होण्याचे
 आधीं, शिवनेरी किल्ल्यामधीं, करुनि स्थिरबुद्धि, ठेविलें जिजा-
 बाईला । नवमास भरले भरपूर, प्रगट झाले वीर, त्या ठायाला ।
 जाहला जन्मकाळ शिवाजिचा, पुण्य पुरुषाचा, नऊ ग्रहाचा
 आशीर्वाद त्याला । शके पंधराशे एकुणपन्नासांत, वैशाख शुद्धांत,
 पहा द्वितीयेला ॥ चाल ॥ [जिजाबाईला शिवनेरी किल्ल्यांत प्रसूतिला
 वाडा । प्रसूतिला ॥ जन्मभूमिचा मान, उपजतां वाळ दिसे केवडा ।

१ पोवाडा रचला त्यावेळी कोल्हापुरांत वेदोक्ताचा वाद सुरू होत होता. २ सामा-
 नाची जमवाजमव. ३ ओघानें आलें. ४ केवड्यासारखी कांती. शिवाजी महाराज
 वर्णानें गोरे होते असी साक्ष इतिहास देतो.

दिसे केवडा ॥] बाळपणीं खेळे शिवाजी करुनिया घोडा ॥
 करुनी ॥ बाळमित्र सर्व भोवत्यालि जमविले झाडा । ॥ जमविले ॥
 म्लेंच्छांची मुलें ह्मणे सारी बाजूवर काढा । बाजूवर ॥ हाणामारी
 करुनियां ह्मणती यवनांला तोडा । यवनाला ॥ शिवाजिनें घेउनि
 हातिं लढुं शिरें ह्मणे फोडा ॥ शिरें ह्मणे ॥ चाल दुसरी ॥ यव-
 नांचा पराभव होतां आनंद बहु होतो । जी जी ॥ असा बाळप-
 णचा खेळ शिवाजी खेळतो ॥ जी जी ॥ भारत आणि रामायण
 ग्रंथ ऐकतो ॥ जी जी ॥ युद्धकांड पाहुन लढण्याचा अभ्यास
 करतो ॥ जी जी ॥ पाचदहा वर्षापर्यंत असाच खेळतो ॥ जी जी ॥
 ॥ चाल तिसरी ॥ [मलयुद्ध करी अगतीनें । यवनांला मारी शक्तीनें ॥
 करिं चढतां मान युक्तीने । यवनांस ओढितां मुक्ति न ॥ गोब्राह्मण
 पाळी भक्तीनें । अनाथांस पाही ममतेनें ॥ अन्नधर्म करी नीतीनें ।
 चालवी यथार्थ जुगतीने ॥] ॥ मिळवणी ॥ दहावे सालीं शिवाजी
 राजाला, बादशापाशीं नेला, सलाम नाहिं केला, त्यांनीं बाद-
 शहाला । महाशूर तीन ताळांत, नऊखंडांत, त्यांचा बोल-
 बाला ॥ ३ ॥ ध्रु० ॥

शिवाजी बापासी बोले, बरें नाहीं केलें, व्यर्थ तुम्ही आणिलें,
 कचेरीस मजला । अपमान होतो मराठ्यांचा, पाहुन शिवाजीचा,
 जीव तळमळला ॥ [दहावे सालीं कसाब नेई गाई, शिवाजी त्यांस
 पाही, जाऊन त्यासमयीं, सोडविता झाला । शिवाजीनें घेऊन
 हातीं काठी, यवनांच्या पाठी, फोडता तो झाला ॥] त्रासानें
 फिरे जंगलांत, गरिबासी पहात, साधुसंतांत, बसता तो जाहाला ।
 एके दिवशीं अरण्यांत गेले, कसाब तेथें आले, मारिती गाईला ॥
 हें पाहिलें तानाजी मालुसऱ्यानं, येसाजी कंकानं, बाजी फसल-
 करानं, दिन गाजिवला । घेती भवानीशंकराचें नाव, कसाबांवर
 धाव, वळल्या गाईला ॥ कसाबांसी मारून जेर केलें, शिवाजीनें
 पाहिलें, मदत त्यांसि झाले, तया समयाला । सोडविल्या गाई

यापरी, मुसलमानांवरी, शक, चालिवला ॥ चाल ॥ ते तिथे,
 शिवाजी चवथा जमले एके ठायीं ॥ हो ॥ चौघांनीं एक दिल करून
 करिती पुढें सोई ॥ हो ॥ देणें घेणें लेणें नेसणें शिवाजी त्यांसि देई ॥
 हो ॥ आलि वेळ मराठ्यांची, चढति तेथून पुढें पाही । हो ॥ चौघांनीं
 केला मन्सुबा किल्ला घेण्यापायीं ॥ हो ॥ एका शिणेचे^१ जमले सारे
 लोक दोनशें त्या समयीं ॥ हो ॥ चाल दुसरी ॥ गट करून तोरणा
 किल्ल्यावर सोळावे वर्षीं गेले । जी ॥ सोळावर्षींचे होते वय शिवा-
 जीचें ठरलें । जी ॥ सन सोळाशें त्रेचाळिसांत (शके पंधराशे
 पासष्टांत) कारण असें झाले । जी ॥ किल्ल्याला मारून मेखा
 चौघे वर गेले । जी ॥ पागोट्याने शेंदून दोनशें लोक वर नेले ।
 जी ॥ चाल तिसरी ॥ [किल्ले दाराशी जाऊनी गाठीले । एकांतपणें
 भेटले ॥ “ मराठ्यांचें वैभव लूटलें । यवनांच्या घरी साठलें ॥
 ह्मणुन तुमास गाठलें ” । किल्लेदारास खरें पटलें ॥ किल्लेदाराचें
 मन काढलें । यवनांवर चित्त पेटलें ॥ मिळवणी ॥ किल्लेदारासी केले
 सामील, जहाला एकदिल, अभय त्यांनि दिलें, एकमेकांला । मह-
 शूर तीन ताळांत, नऊखंडात, त्यांचा बोलबाला ॥ ध्रु० ॥ ४ ॥

घातला छापा किल्ला केला सर, आपले चौकीदार, बसावले
 सारें, बंदोबस्ताला । खोदण्याचा तशांत लावला तंडा, मोहरांचा
 हंडा, मोठा सापडला ॥ मोहरबंद पर्वता वरचढ, किल्ला राजगड, लोक
 बडबड, सामिल शिवाजीला । हें कळलें दादोजी कोंडदेवा, अपे-
 शाचा ठेवा, येणार वाटे मजला ॥ दादोजी शिवाजीचे गुरू, धैर्याचे
 मेरू, अढळपर्दि धुरू, तसे पाहण्याला । बृहस्पतीसारी अक्षरवटिका,
 पुण्यवान पक्का, आला उदयाला ॥ सारे जर्गी जाहला महशूर,
 शिवाजी राज्यावर, प्राणाचा प्यार, करून सांगी त्याला । गाई
 ब्राह्मणास रक्षावं, जर्गी वाढीव नांव, मारावं म्लेंच्छांला ॥ दादोजी
 आपल्या अंतकाळादिशीं, बोले शिवाजीसी, मराठी धर्मासी,

१ जोर. २ वयाचे. ३ शिवाजीचें किल्लेदारांस सांगणें. ४ मनातलें काढलें. ५ सारे.
 ६ पर्वतापेक्षां उंच. ७ बडेबडे, मोठमोठे. ८ ध्रुव. ९ सारखी.

सांभाळून चाला । सुरू करा मराठी तलवार, यवनांवरि वार,
 बुडवा बादशहाला ॥ चाल ॥ दादोजीनें देह ठेवल्यावर शिवाजी
 मोठे भ्याले । हो ॥ सारे मित्र मिळुनियां काम युगतीनें केलें ।
 हो ॥ पुरंदर आणखी कोंडाणे किल्ले घेतले हो ॥ बाजी मोहित्याला
 मिळवून घेण्याला शिवाजी राजे गेले । हो ॥ बाजी मोहित्यानं
 ऐकलें नाहीं अमान्य केलें । हो ॥ ही चीड धरून शिवाजी पोस्त
 मागाया गेले । हो ॥ बाजी मोहित्याला धुळवडी दिशीं वडून
 मारिलें । हो ॥ चाल दुसरी ॥ सुपे परगण्यावर स्वतां छापे घातले ।
 जी ॥ झांजांतून लढून जंजिरे आपण सर केले । जी ॥ कोकणप-
 ट्टीचे किल्ले सारे घेतले । जी ॥ बादशहानें शहाजीला वर्तमान
 कळविलें । जी ॥ शिवाजीला समज द्या दंगे मोठे मांडले । जी ॥
 त्यानें आमचे किल्ले सारे सर करून घेतले । जी ॥ मानीना कोणासी
 दंगे मोठे मांडले । जी ॥ [चाळीस हजार शाहाजी पाशीं सैन्य
 होते व्हिलें । जी ॥ शाहाजीला धरण्याचे यत्न मोठे चालविले ।
 जी ॥ चाल तिसरी ॥ मोठमोठे अमीरसरदार । बादशहाला यवन होते
 प्यार ॥ भरंवसा सारा त्यांच्यावर । शहाजीला पहा धरणार ॥
 बाजी घोरपडे मोठे हुशार । वर्तमान ऐकतां तयार ॥ येऊन बाद-
 शहाला केला त्यांनीं जोहार । शहाजीला आह्मी धरणार]
 ॥ मिळवणी ॥ मोठमोठ्या मानकन्यासनी, कळविले बादशहानी,
 शहाजीला धरुनी, जरूर द्या मजला । महाशूर तीन ताळांत,
 नऊ खंडांत, त्याचा बोलबाला ॥ ५ ॥ धृ० ॥

शिवाजीला आठवले मनीं, करावा गुरू ह्मणे, स्वप्निं येऊनी,
 अंबा सांगे त्याला ॥ रामदास रुद्र अवतार, करुनिया प्यार, भजावा
 त्याला ॥ त्यांचा ठिकाणा चाफळगांवा, अनुग्रह घ्यावा, जगा
 विसावा, असे सर्वाला । शिवाजीनें धरुनिया हेत, प्रथम हुडकीत,
 गेले चाफळाला ॥ निळोजी सोनदेव संग, जिवाचे जिवलग,
 शत्रूचे वाघ, संगे जाण्याला । आणखी कांहीं लोक त्यापरी

शिवाजी बरोबरी, होते जाण्याला ॥ चाफळांतून स्वामी उठले
 गुहेमध्ये वसले, शिवाजी तिथे गेले, स्वामी पाहण्याला । बैसले,
 शिवाजी तिथ, स्वामी इतक्यांत, आले चाफळाला ॥ शिवाजीची
 स्वामी घेइना गांठ, मळविली वाट, शिवाजी घेतो हट्ट, तथा सम-
 याला । शिवाजीनें केला निर्धार, प्राण देणार, याच ठायाला ॥
 ॥ चाल ॥ असें पाहून शिवाजीला येऊन स्वामी भेटले । हो ॥ शिवा-
 जीचें अंतःकरण खरें वाटलें । हो ॥ ठेविला शिरावरी हस्त प्रसन्न
 गुरु झाले । हो ॥ लीद, माती, खडे, नारळ शिवाजीस दिले ।
 हो ॥ स्वामीनी शिवाजी राजास अभयवर दिले । हो ॥ जेव्हां
 आठवशील तेव्हां भेटेन असें बोलले । हो ॥ चाल दुसरी ॥ स्वामीनी
 शिवाजीसी पुरा रस्ता दाविला ॥ जी ॥ गांवोगांवीं बांधा मंदिरं
 स्थापा रामाला ॥ जी ॥ देवळे मारुतीची असावी दरगावाला ॥ जी ॥
 मोडुनी जोहार सांगा रामराम सेनेला ॥ जी ॥ हत्तीवरती भगवा
 जरी पटका लावा अघाडीला ॥ जी ॥ पोटच्या पुत्रासारखे
 सांभाळा प्रजेला ॥ जी ॥ जसे आपण तसे राखावें सर्व दुनियेला
 ॥ जी ॥ चाल तिसरी ॥ [शिवाजीनें मान्य तें केलें । हो केलें ॥ गुरुव-
 चना प्रमाणें चालले । हो चालले ॥ देहावर स्थिर राहीले । हो
 राहीले ॥ कल्पनेचे रंग उडवीले ॥ हो उडवीले ॥ मनीं येईल
 तिकडे नेले । हो नेले ॥ मनाचे हट्ट पुरवीले । हो पुरवीले ॥
 भवानीच्या प्रतापानें घडलें । हो घडलें ॥ शिवाजीचें कांहीं नाहीं
 नडलें ॥ हो नडलें] ॥ स्वामीचे चरण हातांत, शिवाजी दिनरात,
 आठवी आनंदांत शिवाजी रामाला^१] महशूर तीनताळांत, नऊ-
 खंडांत त्यांचा बोलबाला ॥ ६ ॥ ध्रु० ॥

बाजी घोरपडे बादशहापाशीं गेले, सरदार हिंमतवाले, बादश-
 हाला बोले, धरितो शहाजीला । सरदारीबाणा दावीतो, धरुनिया
 देतो, वेळ काय त्याला ॥ केली युक्ति बाजी घोरपड्यान, कोमल

१ चाफळाहून गुहे कडे व तेथून चाफळांत फेऱ्या केल्यानें वाट चांगली मळली.
 २ चरण=पादुका. ३ प्रस्ताव प्यारीप्राप १४ पहा.

शब्दान, पत्र लिहून, आणलें शहाजीला । इकडे दावीला पावणे-
 पणा, कपटाचा बाणा, शहाजीस नाही कळला ॥ शहाजीस
 मुधोळांत आणिलें, बादशहाला पत्र लिहीलें, जरूर पाठवीलें,
 फौज आणण्याला । हेर गुप्तरूपानें आले, शहाजीस वेढिलें,
 जेवण समयाला ॥ घोरपड्यानें केला असा घात, कळला वृत्तांत,
 मोंगलांचे हातांत, दिले शहाजीला । कैद करून घेऊनिया गेले,
 बादशहापाशी नेले, समोर उभा केला ॥ बादशहानें भित पोख-
 रून, आंत घालून, बाहेरून चिन्नून, ठेविलें शहाजीला ॥ शिवा-
 जीला द्यावे धरून, नाही तर मारीन; बादशहा बोले त्याला ॥ चाला ॥
 असें वर्तमान शहाजीचें कळलें शिवाजीला ॥ हो ॥ शिवाजीनें
 जाऊन दिल्लीचा बादशहा मिळवीला ॥ हो ॥ मी सामील तुझांला
 परि साह्य व्हावें मजला ॥ हो ॥ विजापूरच्या बादशहावर स्वारी
 करूनीया चला ॥ हो ॥ असें ऐकून बादशहानें फौज दिली कुम-
 केला ॥ हो ॥ चाल दुसरी ॥ विजापूरचे बादशहानें सोडून दिलें शहा-
 जीला ॥ जी ॥ रायगडावर पोचवीले शिवाजीनें शहाजीला ॥
 । जी ॥ स्वारी करून बाजी घोरपड्याचे वेढीलें मुधोळाला । जी ॥
 आले शिवाजी ह्मणताना बाजी घोरपडा घाबरला ॥ जी ॥
 घोरपड्याला वडून शिवाजी छातीवर बसला । जी ॥ बाजी
 घोरपडे ह्मणूं लागले जीवदान द्या मजला ॥ जी ॥ शहाजीला
 धरून देताना वाटलें कसें तुजला । जी ॥ ॥ चाल तिसरी ॥ मग
 शिवाजी बोले घोरपड्याला । आधिं धरले कांहो शहाजीला ॥
 मोडणार तुम्ही मराठ्यांला । कसे साह्य होऊन यवनाला ॥ घोरपडे
 ह्मणे अन्याय मोठा झाला । तुमच्या पुढें इलाज माझा सरला ॥
 असें माहीत असतां तुम्हाला । कां आलां काळाच्या घरलां ॥]
 मिळवणी ॥ बाजी घोरपड्याचें धसकून कापलें शिर, शहाजी
 समोर, शिवाजी लौकर, आणवी दावण्याला ॥ महाशूर तीन
 ताळांत, नऊ खंडांत, त्याचा बोलवाला ॥ ७ ॥

शिवाजीनें घेतला सूड; बाजीचें शिरधड, केलें दोहोंकड,
येऊन कोधाला । शहाजीला झाला आनंद, बादशहाला फंद, बेत
सारा कळला ॥ विजापूरच्या बादशहाला कळलें, कपट मज केलें,
शिवाजीनें भलें, बघतो मी त्याला । मिळवीले अष्ट प्रधान, त्यांत
बळवान, अफझुलखान ठरला ॥ पैजचे उचलितो विडे, करुनिया
चढ, होऊन निर्भीड, बोले बादशहाला । गेलेला मुख सर करतो,
शिवाजीला धरतो, वेळ काय त्याला ॥ शाहाजोर अफझुलखान
हिरा, दुर्योधनासारां, शिवाजीवर मोहरां, रवल्यां त्यांनीं
ढाला । केला लक्ष फौजेचा जमाव, शिवाजीचें नांव, घेत चालला ॥
आदिमाया देवी साधन, होती प्रसन्न, स्वप्नीं येऊन, अंबा सांगी
त्याला । अफझुल्या आला कपटान, हेच सांगून, माराया
तुजला ॥ चाल ॥ तसी स्वप्नीं जाऊन सांगी ती देवी भोप्याला
॥ हो ॥ तळघरीं नेऊन मला ठेवा अफझुल्या आला ॥ हो ॥
लागले सारे उरमट मूर्ति फोडण्याला ॥ हो ॥ दिन गाजवीत
अफझुल्या तुळजापुरीं गेला ॥ हो ॥ तळघरीं नेऊन ठेविली
आधीं देवीला ॥ हो ॥ दुसरी मूर्त उगीच ठेविली जाग्या-
वर पुजण्याला ॥ हो ॥ फोडीली अंबेची मूर्त मस्त असा झाला
॥ हो ॥ चाल दुसरी ॥ चक्कीमें डालके भरडो म्हणे देवीला ॥ जी ॥
तिथून साऱ्या मूर्ति फोडीत पंढरपुरला गेला ॥ जी ॥ बडव्यांनीं
विठोबा दुसरीकडे ठेवीला ॥ जी ॥ नाहीं विठ्ठबा ह्मणून वर्दी
कळली अफझुल्याला ॥ जी ॥ घेऊन समाचार तेथून शिवाजीवर
आला ॥ जी ॥ अफझुल्या आला ह्मणुन देवी सांगे शिवाजीला
॥ जी ॥ चाल तिसरी ॥ [कर्णाटकी करबलष्कर । कांहीं थोडे हपशी
बरोबर । पठाणांची चमके तरवार । जोर अरबी बंदुकीचा बार ।
शिवाय शिंदी राहीले न्यारं । मोंगल आणि रोहिले लष्कर ।
शेख सय्यद शूर लढणार । एका पेक्षां एक जोमदार] ॥ मिळ० ॥

अफझुल्याची शिवाजीवर स्वारी, प्रतापगडावरी, धाडिले हाल-
करी, बोलवाया शिवाजीला । महाशूर तीन ताळांत, नऊ
खंडांत, त्यांचा बोलबोला ॥ ८ ॥

शिवाजीनें तोडुन मग झाडी, वाट केली थोडी^१, चौक्या त्या
बुडी, बंदोबस्ताला । चौदा चौक्या दिल्या ठेऊन, सोडूं नये आंत
कोण, शिपाई पहाऱ्याला ॥ दिले डेरे किल्याच्या तळवटा,
अफझुलखान मोठा, शिवाजी लहान पट्टा, धाक शिवाजीला ।
आदिमाया रक्षणा करी, विघ्न निवारी, सांभाळी शिवाजीला ॥
अफझुल्याचा कारभारी गोपीनाथ, शिवाजी गेले तिथ, आपला
वृत्तांत, शिवाजी सांगे त्याला । तुह्मी सांगुन अफझुल्यासी,
सडे भेटीसी, पाठवा त्याला ॥ गोपीनाथानें कळाविलें अफ-
झुल्यासी, सोडुनी फौजेसी, घेऊन हुजऱ्यासी जावें भेटीला ।
येणार शिवाजी एका हुजऱ्यानिशी, तह करण्यासी, विचार कळ-
विण्याला ॥ हें कबूल करून अफझुलखान, फौज घेऊन, पालखी
शिणगारून, आसनारुढ झाला । फौज घेऊन गेला चौकीवर,
निम्मे लष्कर, ठेवले चौकीला ॥ चौदा चौकीला निम्मे निम्मे
गेले, संगें नाहीं उरलें, पालखी भुई राहिले, पुढें जाण्याला । गेला
हुजऱ्यासंगें डेऱ्यांत, पाहुनीया तख्त, अफझुल्या दिपला ॥
॥ चाल ॥ तख्ताची पाहुनि बैठक अफझुल्या दिपला ॥ हो ॥
सपसपा मारी पेचक बुकना केला ॥ हो ॥ मग जाऊन वर बस-
ताना निम्मा आंत गेला ॥ हो ॥ आले शिवाजीमहाराज त्यावेळीं
विचार काढीला ॥ हो ॥ अफझुल्या उठेना सलाम करावा कोणाला
॥ हो ॥ चाल दुसरी ॥ केला मुजरा शिवाजी महाराजांनी भवानीस
पहिला ॥ जी ॥ दुसरा नमस्कार शिवाजीचा कुळस्वामीला ॥ जी ॥
तिसरा नमस्कार शिवाजीचा जिजाआईला ॥ जी ॥ चौथा जोहार
आज अफझुल्या करतो मी तुजला ॥ जी ॥ असें म्हणतां अफ-
झुलखानासी क्रोध फार आला ॥ जी ॥ चाल तिसरी ॥ [राग नाहीं

१ जासूद. २ अरुंद ठेवली. ३ डोंगराच्या तळाला ४ पालखीचे भोई.

अफझुल्यासीं साहिला । शिवाजीस सांमोरा त्यानें पाहिला ।
बाहू पसरुनी उभा तो राहिला । शिंदीला हो ह्मणे वायलां ।
जसा व्याघ्र मृगावरी धावला । अफझुल्यासी शिवाजी तसा
गावलां । शिवाजीनें क्रोध मनीं ठेवला । भवानीच्या पदीं लक्ष्य
लावला ।] ॥ मिळवणी ॥ दहा रेड्यांचें बळ अफझुलखान, त्यांत
मुसलमान, गाय म्हणे छान, गावली वाघाला । महाशूर तीन-
ताळांत, नऊखंडांत त्याचा बोलबाला ॥ ९ ॥

अफझुलखान उदुन झडकरी, शिवाजिला धरी, चिलख-
तावरी, सुरयीं मारुं गेला । खरखरा वाजे हत्यार, शिवाजी हुशि-
यार, घात म्हणे झाला ॥ बगलेंतून केला रिघाव, वाघनखाचा
डाव, दोंदलावरीं घाव, शिवाजीनें केला । कोथळा आंवरून तसाच
धरी, अफझुलखान मारी, वार शिवाजीला । खटाटोप फुटुन
लागे वार, कपाळावर, रक्त आलें फार, शिवाजी राजाला ।
मारी शिवाजी सफै समशेर, गर्दनावर, अफझुल्या ठार झाला ॥
सिंदी धांवला शिवाजीवर, जिऊबा महाल्यार फिरे, सफई तलवार,
सिंदीवर हात केला । त्यावेळीं होते महाल्याजिवबा, ह्मणुनी वाचले
शिवबा, कळावे सर्वांला ॥ भुई नेती अफझुल्याची लास, जिवबा
बाघि त्यांस, सफै सर्गास, भुयावर हात केला । शिवाजिचें सैन्य
ठायीं ठायीं, सांपडली ह्मणे सोई, एकच केला हल्ला ॥ चाल ॥
गजावर सिंह चढे तसे, शिवाजी शेर झाले ॥ हो ॥ सारें लष्कर
अफझुल्याचे मारून ठार केले ॥ हो ॥ हत्ती घोडे उंट पायदळ
शिवाजीनें वढलें ॥ हो ॥ मोठमोठ्या झुला, पाखरा, द्रव्य जमा
केलें ॥ हो ॥ थोटी लंगडी कैक झालेली पळनिया गेले ॥ हो ॥
अफझुल्याच्या मुलानें जाऊन बादशहाला कळविलें ॥ हो ॥
मारिलें शिवाजीनें सारें कांहीं नाहीं उरलें ॥ हो ॥ चाल दुसरी ॥
बादशहाला आली मग चिरड करा म्हणे स्वारी ॥ जी जी ॥ मेला

१ बाजूला. २ सापडला. ३ जंबिया. ४ पोटावर. ५ जिरेटोप. ६ न्हावी. ७ प्रेत.
८ ओढलें, काबीज केलें.

इंद्रजिता सारखा वीर खेद होतो भारी ॥ जी जी ॥ अफझुल्याच्या
 आडानें म्यां राज्य केलें आजवरी ॥ जी जी ॥ मांडिलें विडे
 पैजेचे केली तैयारी ॥ जी जी ॥ सिद्दी जोहार रुस्तुम जमाल
 उचली लौकरी ॥ जी जी ॥ चाल तिसरी ॥ [फौजेला वर्तमान कळले ।
 शिवाजीवर मोर्चे वळवीले ॥ वीर वीरांशीं येऊन मिळाले । शक्ती-
 हीन होऊन गळले ॥ आह्मांवरचे विघ्न नाहीं टळलें । धाडस शिवा-
 जीचें कळलें ॥ दहा हजार सैन्य सारें जमले । मराठ्यांसी मराठे
 मिळाले] ॥ मिळवणी ॥ फाजलखान त्यांचे बरोबर, घेऊन लष्कर,
 शिवाजीवर, मोर्चा फिरवीला । महशूर तीन ताळांत, नऊ खंडांत,
 त्याचा बोलवाला ॥ १० ॥ ध्रु० ॥

पन्हाळच्यावर शिवाजी होते तेव्हां, चैन नसे जीवा, जगदंबा
 पाहा, सुचवी राजाला । आला गलीम चालून तुजवर, रहावें हुसी-
 यार, सांभाळ बानीलां ॥ इतक्यांत गलीम चालून आला, किल्ला
 वेढील, बाहेर जाण्याला, रस्ता मग कुठला । पक्षालां नाहीं रिघाव,
 त्यांत मानव, जाईल कसा ? तटला ॥ चार महिने वेढा दिला त्यांनी,
 मनुष्य कोंकणी, फिरती झाडितुनी, रस्ते पहाण्याला । मुंगीला
 नाहीं रिघाव, मनुष्याला वाव, होईल सांगा कुठला ॥ तह कर-
 ण्याचा केला मग बेत, मनुष्यें झालीं स्वस्थ, जाण्याचे रस्ते, मार्ग
 खुला झाला । पावनगडच्या खिंडीतून आले, रस्ते सुधरिले, सरळ
 रांगण्याला ॥ बाजी प्रभू राहिले राखण, बघा क्षत्रियपण, दहा हजा-
 रांनीं, मार सुरू केला । तीनशे मावळे बाजी प्रभू संग, होऊन निःसंग,
 उभे युद्धाला ॥ शिवाजीची इषारत हीच, करीन तोफा पांच, मग तुह्मी
 याच, निघून रांगण्याला । बाजीप्रभू राहिले खिंडीवर, रोखिलें ल-
 ष्कर, वाट नसे त्याला ॥ चाल ॥ भले शूरमर्द बाजी प्रभू धरून तल-
 वार ॥ हो ॥ कैकांची उडाविलीं शिरें करुनियां वार ॥ हो ॥ थोटी
 लंगडी कैकजण झाली पळता बेजार ॥ हो ॥ दहा हजाराचा केला
 धुव्वा पळाले लष्कर ॥ हो ॥ बारा गोळ्या लागल्या अंगांत किती

दमदार ॥ हो ॥ अशा वीराची कीर्ती गातांना दुःख परिहार ॥ हो ॥
 ॥ चाल दुसरी ॥ रक्तानें न्हाले बाजी प्रभू तरी नाहीं डंगले ॥ जी
 जी ॥ जागविलें आईचे दूध रणांगणीं चढले ॥ जी जी ॥ फौजेची
 झाली दाणादाण शत्रु चरफडले ॥ जी जी ॥ रांगण्यावर तोफा
 पांच झाल्या प्रभुनें ऐकलें ॥ जी जी ॥ पांच तोफा होईपर्यंत
 खालिं नाहीं पडले ॥ जी जी ॥ चाल तिसरी ॥ [बाजी प्रभूचा मार
 बघा देवडी । साऱ्या वीरांची केली त्यानें वावडी । कोणिं हुंवा
 हातांत घेति फावडी । कोण लावी खांद्याला कावडी । सारे
 पळाले लष्कर करूनिया सवडी । ह्मणण्यासारखी लढाई झाली
 तेवढी] ॥ मिळवणी ॥ पांच तोफा रांगण्यावर झाल्या, प्रभूनीं ऐकि-
 ल्या, कीर्ती त्यांच्या केल्या, आही गायाला । महाशूर तीन
 ताळांत, नऊखंडांत, त्याचा बोलबाला ॥ ११ ॥

तलवार बहादुर बाजी प्रभू खरा, कुळामदी हिरा, अभिमन्यू-
 सारां, आला वंशाला । जागविलें कुळाचें नांव, कीर्ती गाती
 सर्व, देव लोकाला ॥ धन्य त्याच्या मातेची कुशी, दहा
 हजारासी, यवन लोकांसी, थारा नाहीं दिधला । आलबिदां
 पढत गेले माग, लागला डाग, जोहार रस्तुमाला ॥ बाजी
 प्रभुनें हालविलें सारे दळ, केलें निर्मूळ, यवनांनी पळ, तेव्हां
 काढला । बाजी प्रभू खालीं आले तेव्हां, स्वर्गीं कळले देवा, घंटा
 वाजवीला ॥ विजापूरच्या बादशहाचा उडाला धीर, शत्रूचा
 झाला जोर, होईल कसें स्थिर, करावे काय याला । बादशहानें
 वकील धाडिले, चौथाई कबूल झाले, शिवाजी राजाला ॥
 अशी कीर्ति शिवाजीची गाती, लिहिती वाचीती,
 विघ्नें त्यांची हरती, भजावें त्याला । त्याच्या वंशाचें
 कल्याण असो, अंतरीं ठसो, शिवाजी राजाला ॥ गोवळकोंड
 आणि विजापूरकर, बैसले स्थिर, संभाळुन घर, शरण राजाला ।
 अशी करुणा करी हरिहर, धरुनि अवतार, सांभाळी भक्ताला

॥ चाल ॥ बादशहाला पडली धास्ती दिसेना सोयी । हो ॥ यवनांचे वीरांवर शिवाजी चालून जाई । हो ॥ आजूबाजूचे वीर किती मेले गणती त्यांची नाही । हो ॥ शिवाजीचा धाक सर्वाला जरा दम नाही । हो ॥ जगदंबा रक्षण करी शिवाजीच्या पायी ॥ हो ॥ ॥ चाल दुसरी ॥ दिल्लीपर्यंत जाऊन धक्के देऊ लागले ॥ जी ॥ यवनांचे वीर होते शूर तरी पळाले ॥ जी ॥ किती एक दबकुन दबकून माघारा सरले ॥ जी ॥ शिवाजीच्या पायी मग विडे बादशहाने केले ॥ जी ॥ अंबेची दया शिवाजीला यवन मारले ॥ जी ॥ चहूँ मुलखी शिवाजीचे नाव यवन थंड बसले । डिवचून महा भुजंगाला गारुडी फसले । तसे झाले यवन लोकांसी आले दिस कसले । शिवाजीची आहे वेळ चढती असें त्यांस दिसले । भवानीची दया शिवाजीला त्याला भय कसलें ॥ चाल तिसरी ॥ [शिवाजीनें करून सडी स्वारी । मोठमोठ्या यवनाला मारी ॥ आदिमाया विघ्ननिवारी । शिवाजी भक्तिवान भारी ॥ अंबाचि पूजा स्वीकारी । धन्यधन्य माय ती तारी ॥ शिवाजीची सदा तैयारी । नाही आला कुणाचे आरी ॥] ॥ सिल्वणी ॥ शिवाजीनें बसविला हक्क, यवनासी धाक, करिन ह्मणे खाक, सांभालुन ॥ चाल ॥ महाशूर तीन ताळांत, नऊ खंडांत, त्याचा बोलबाला ॥ ११ ॥

दक्षिणेची बाजू झाली चढती, शिवाजीची बढती, यवन सारी रडती, सर्व समयाला । दबदबा शिवाजीचा फार, भय अपार, पुढें जाण्याला ॥ शिवाजीनें बांधुनि मग जोर, किल्ले थोर थोर, होऊन बिनघोर, लागे घेण्याला । चोपुनी मुलुख केला सर, यवनांचा धीर, निघुनीया गेला ॥ पुणें प्रांत किल्ले ठायीं ठायीं, शिवाजी करी सोई, वर्दी अशी जाई, दिल्लीच्या बादशहाला । गांवा आड पेटवितो गांव, शत्रूवर धांव, लागे करण्याला ॥ अवरंगजेबासी पडल कोड, पैजेच विड, सरदार बड बड, आले पाहण्याला । जसवंत सिंगासी अवरंगजेब बोले, तुझांसी नेमिले, शिवाजी धरण्याला ॥

जसवंतसिंगानी शाहिस्तेखानासी, घेऊन कुमकेसी, तयारी
 फौजेसी, लाविली करण्याला । चला जाऊं शिवाजीला मारून,
 लुटारू धरून, आणू दिलीला ॥ चाल ॥ फौजेचा सरंजाम करून
 निघाले लष्कर ॥ हो ॥ बादशहाचा घेऊनिया विडा शिवाजीवर ॥
 हो ॥ दिली पासून चोपीत आले धरून तलवार ॥ हो ॥ एकदम वेढिलें
 पुणें ठेविलें पार ॥ हो ॥ केला पुण्यावरति हल्ला उडविला बार ॥ हो ॥
 ॥ चाल दुसरी ॥ दादोजी कोंडदेवाच्या वाड्यावर गेले ॥ जी ॥ केली
 गर्दी परंतु शिवाजी नाहीसे ठरले ॥ जी ॥ बंदोबस्त करून तिथें
 कोंकण पट्टीमधें शिरले ॥ जी ॥ हत्ती घोडे चढेनात घाट किति-
 कजण पडले ॥ जी ॥ शाहिस्तेखान आणि सिंग तेथून माघारी
 फिरले ॥ जी ॥ चाल तिसरी ॥ [साऱ्या वीरांचे संशय फिटले । आयु-
 ष्याचें धरणे तुटले ॥ येथें येऊन नशीब आमचे फुटले । आलों
 तेव्हांच दैव आमचे उठले ॥ शत्रूचें काळीज मनीं घटलें । त्यांत
 यवन होते ते नटले । मरणाचे ह्योरे आहे खटले] ॥ मिळवणी ॥ दहा-
 हजार सैन्य गेल ह्योर, शिवाजीवर, आले समोर, बरी आदमा-
 साला । महाशूर तीन ताळांत, नऊ खंडांत, त्याचा बोलबाला ॥ १३ ॥
 ॥ ध्रु० ॥ माहशूर ॥ १३ ॥

रायगड आणि प्रतापगड; दोन्हीच्या मधें चढ, सैन्याची पुढ,
 मारून गेले ठार । शाहिस्तेखानाला कळली वर्दी, शिवाजी मोठा
 खर्दी, तरवार बहादर ॥ जसवंतसिंगाला पडला दबदबा, केली
 त्यानी सभा, बघा मनसुबा, जमुन एकवार । शिवाजीनें विचार
 काढले, सिंहगडावर आले, जमले सरदार ॥ मित्रमंडळी सारी
 जमविली, तयारी केली, शिवाजीनें भली, निघाले पुण्यावर । मोरो-
 पंत पिंगळे बोलतात, जाण्यांत नाहीं मात, यवनाचे ह्योर ॥ पंतासी
 शिवाजी बोलले, कारण माझे झाले, जावे हे भले, धरुनिया धीर । झाले
 शंकर शास्त्री भट्ट, करून खटपट, निघाले लौकर ॥ आंत चिलखत
 ब्राह्मणाचा वेश, कपडा वर नेस, काहुनी पास, गेले चौकीवर ।

चौकीवाल्यानें बघुनी परवाना; वकिलाचा बाणा, दावला भरपूर ॥
 आले शाहिस्तेखानाच्या वाड्याला, सैल भट दिसला, जाऊन
 कचेरीला, बोलणे केले सार । तुमच्या ह्मणण्याप्रमाणें आह्मी करतो,
 सांगाल तसें राहतो, येथुन बघा ह्योर ॥ चाल ॥ शाहिस्तेखान ह्मणे
 आमचे किल्ले करावे परत ॥ हो ॥ आमच्या बरोबर कधीं लढूं
 नये येवढ्या वरत ॥ हो ॥ पुढें कमवूं तेही देऊं अशी
 द्या शर्त ॥ हो ॥ त्यामध्ये चांदखान होता मोठा धूर्त ॥ हो ॥
 तो म्हणे हाच शिवाजी आला बरा तूर्त ॥ हो ॥ शाहीस्ते-
 खानासंगें चांदखानाचें दुईत होतें पुर्त ॥ हो ॥ ह्मणुनि नाहिं
 बोलला गोष्ट साऱ्यांत ॥ हो ॥ (चाल दुसरी) केलें कबुल शिवाजीनें
 बेतानें बाहेर पडले ॥ जी ॥ चांदखान तसेच शिवाजीच्या पाठी-
 वर जडले ॥ जी ॥ त्याला बघुन बघा शिवाजीनें धोरण काय
 केलें ॥ जी ॥ जागोजागीं शिवाजी यत्न करुनियां दमले ॥ जी ॥
 होता धूर्त ह्यातारा अगदीं माग नाहीं पडल ॥ जी ॥ आड रस्ते
 काढुन शिवाजी एका वाड्यापाशीं भिडले ॥ जी ॥ दरवाज्यावर
 थाप मारतांच चांदखान जडले ॥ जी ॥ शिवाजीला सफे मारी
 बाण चांदखान चढले ॥ जी ॥ चाल तिसरी ॥ [चांदखान त्यांत हुषार ।
 शिवाजीला धराया बघे वारंवार । गावला तर जिता धरणार ।
 असा मनचा हेतु त्याच्या फार । शिवाजी मोठे दिलदार ।
 त्याच्यापुढें कोणाची नाहीं तार । बिजली सारखा चमके वारं-
 वार । चांदखान बघुन गारेगार] ॥ मिळवणी ॥ दारावरी शिवाजी मारी
 थाप, चांदखान ओढुनी चाप, बाण मारी साफ, सफाई शिवाजीला ॥
 महाशूर तीन ताळांत, नऊ खंडांत, त्याचा बोल बाला ॥ १४ ॥

किलचकावर बसला पहिला पेट, विस्तु पडला झट, दुसरा
 मारी पेट, छातीवर शिवाजीला । जलदिनें शिवाजी खालीं बसले,
 चांदखान डसले, धराया शिवाजीला ॥ शिवाजीला आला मोठा
 राग, चांदखानावर लाग, मारुनीया टांग, छातिवर बसला । बाघ

नख्यांनीं फोडिलें पोट, वेळ वाईट, चांदखान तुजला ॥ जंबियान तोडली मान, मारिला चांदखान, बांधुन बेतान, आडांत टाकीला । चांदखानाचा मोसबा फारक, शिवाजी मोठा ठक, भवानी साह्य त्याला ॥ मग जसवंतसिंगाकडे आले, शिवाजी भले, डेन्यापाशी गेले, शिपाई पाण्याला । महाराज शिपायासी बोले, वकील बघा आले, कळवा सिंगाला ॥ आला दूत शिवाजीकडचा, वर्तमान त्याचा, एकांत कळविणेचा, आहे आपणाला । जसवंतसिंगान घालुनी हाती हात, येऊनी डेन्यांत, विचारू लागला ॥ 'तह केला शिवाजीनें कसा, वळला असा कसा, किल्याचा हिसा, परत कसाकेला ।' "मराठ्यासंग लढायाच नाहीं, ह्मणुन तुमच्या पायीं^३, परत हिसा केला" ॥ चाल ॥ जसवंतसिंगाचें भुलविलें मन शंकरशास्त्रीनें ॥ हो ॥ मग शंकरशास्त्री सांगतो गोष्ट यवजून^४ ॥ हो ॥ मराठ्यावर नाहीं धरणार तरवार येथून ॥ हो ॥ तुम्ही मराठ्याचा सोडला अगदीं अभिमान ॥ हो ॥ असें ह्मणतां जसवंतसिंगाचें चरकलें^५ मन ॥ हो ॥ तुम्ही सांगाल तसें ऐकतां आजपासून ॥ हो ॥ असें ह्मणतां अभय मग दिलें जसवंतसिंगानें ॥ हो ॥ यवनांचा पक्ष सोडला आजपासून ॥ हो ॥ ॥ चाल दुसरी ॥ मग ह्मणे जसवंतसिंग शिवाजी मज दावा ॥ जी जी ॥ मग ह्मणे मीच शिवाजी विचारानें रहावा ॥ जी जी ॥ असें ह्मणतां दोघांचें इमान झाले तेव्हां ॥ जी जी ॥ ह्मणे शिवाजी उघां तुम्ही शिकारीस जावा ॥ जी जी ॥ बरें ह्मणून शिकारीस जसवंतसिंग गेले वहावा ॥ जी जी ॥ मग सिंहगडावर शिवाजी गेले तेव्हां ॥ जी जी ॥ मित्रासहवर्तमान शिवाजी सर्वा ॥ जी जी ॥ ॥ चाल तिसरी ॥ [साज्यांला इकडे होता चटर्का । ते घालीत बसले होते घटका । कशी होईल शिवाजीची सुटका । सर्वांच्या मनीं

१ मुद्देमाल नाहीसा केला. प्रेत न ओळखे असें केले. २ हा जसवंतसिंगाचा प्रश्न. ३ तुमच्या (जसवंतसिंगाच्या) करितां. ४ हें शंकर शास्त्र्याचें उत्तर. ५ योजून, रचून. ६ जसवंतसिंगाला येथें मराठा असें ह्मटलें आहे. ७ दिल फाटला, मन खाऊ लागलें. ८ काळजी.

असा खटका । चांदखानाला देऊन आले झटका । दाविला मराठी फटका । शिवाजीचा इरादा नव्हे लटका । सिंहगडावर साऱ्याला हटका] ॥ मिळवणी ॥ पूर्वार्ध संपला सारा, इतिहास झाला पुरा, करून दाऊं तऱ्हा, उत्तरार्धांला । महशूर तीन ताळांत, नऊखंडांत, त्यांचा बोलवाला ॥ १५ ॥

उत्तरार्ध येथून परिसावा, स्थिर मन ठेवा, लक्ष जरा लावा, माझ्या शब्दाला । शिवाजीनें राखली ह्मणुनी, मराठ्यांची वाणी, आली उदयाला ॥ शिवाजीनें जमाविल सार, लोक लहानथोर, पाहून प्रकार बेत काढला । हत्यारबंद काढले लोक, पाहुनीया झोक, मार्ग काढला ॥ असा जमाव करुनीया झट, उतरुनीया घाट, पुण्यावर थेट, कराया गेले हल्ला । घेतली मशाल हजार पांचशे, बैल तसे दोनशें, घाटावर तळ दिला ॥ साठ असामीचा पहिला होता पास, वराडाचा खास, परवाना घेण्यास, पुन्हां नको त्याला । आला वेशींत वऱ्हाडाचा गरका, बाजाचा कडका, गांवात निघाला ॥ तानाजी बायको झाला छान, शिवाजीराजान, ताशा अडकून, कडाक्यांत आला । लखलखाट चंद्रज्योत, मशालीच पोत, उज्याला पडला ॥ आले शाहिस्तेखानाच्या वाड्या ह्योर, पहातात लहान थोर, वऱ्हाड तिथून ह्योर, आल बेताला । विझवीत विझवीत मशाली गेले, बागेंत कांहीं शिरले, बाज्या ह्योर गेला ॥ जाऊन ताशा टाकला वाड्यांत, शिरले बागेंत, शिटीची शर्त, होती सर्वाला । आले मागल्या वाटेन सार, पोखरताना घर, भांड्यावर धोंडा पडला ॥ चाल ॥ जयशंकर ह्मणुनीया सारे माडी वर चढले ॥ हो ॥ गेले चहुकडे चौघे मारीत वर भिडले ॥ हो ॥ शाहिस्तेखानाचे मुलग्याचे दोहोखंड शिवाजीनें केले ॥ हो ॥ मुलग्याची बायको घाबरली अस्मान ह्मणे पडले ॥ हो ॥ तिनें खूण दाखवितां दुसऱ्या खोलीपारीं भिडले ॥ हो ॥ चाल दुसरी ॥ शाहिस्तेखान घाबरे^१ बघुन शिवाजीला भ्याले ॥ जी जी ॥ और-

तकू बोलता कैसा बचावे हक्कताले' । जी जी ॥ डर लगता मेरेकू
 म्हणून पलंगाखालीं दडले ॥ जी जी ॥ शाहिस्तेखानाच्या बाय-
 कोनें पाय शिवाजीचे धरले ॥ जी जी ॥ तानाजी येऊन शिवा-
 जीला रागे बहु भरले ॥ जी जी ॥ शाहिस्तेखान पडू दे पाया
 मग ह्मणे सरले ॥ जी जी ॥ बायकोनें धरून शाहिस्तेखानासी
 समोर उभे केले ॥ जी जी ॥ चाल तिसरी ॥ [यवनावरति ताना-
 जीचा रगडा । सर्व ठायीं बसविला पगडा ॥ शाहिस्तेखानासीं
 उठ म्हणे दगडा । झाला बघ तुझ्यावर आगडा ॥ हात जोडून
 शाहिस्तेखान उघडा । कृपा करून येवढी वेळ दवडा ॥ आलें
 विघ्न येवढें काढा । प्राण रक्षण करून घ्यावा झाडा] ॥ मिळवणी ॥
 शाहिस्तेखान पाया पडले झट, जीवदान दिलें ऊठ, तानाजी
 कापी बोट, खानासी थोटा केला । महशूर तीन ताळांत, नऊ
 खंडांत, त्यांचा बोलबाला ॥ १६ ॥ ध्रु० ॥

शाहिस्तेखानासी तानाजी बोलता, शिवाजी साह्य होता, ह्मणुन
 राहिलास जिता, आतांच्या समयाला । आतां सांभाळ आपला
 जीव, निघुनिया जाव, आपल्या देशाला ॥ उद्यां निघुन जावें
 लौकर, नाहीतर मारीन ठार, कापतो थरथर, जातो ह्मणाला ।
 आजपासुन इथ नाही येणार, सांभाळा एकवार, जिवदान द्या
 मजला ॥ इतके होताना वाड्याच्या भोंवति गरकां, कळेना आपला
 परका, चलो ह्मणे सरका, पकडो शिवाजीला । साठ असामी
 बाजूवर एका झाले, शिवाजी पळाले, धरा ह्मणे त्याला ॥ एका
 बाजूनें पळताना झट, विस्त्याचा मोठा पाट, इंगळ मोठमोठ,
 सांपडायचा वेळ आला । चिमणाजीपंत वीर खरा, सेनेमधें हिरा,
 सांगतो ह्याराजाला ॥ मी निजतो रस्त्यावर, उतरून जावा सार,
 मागुन येतील स्वार, धरतील सर्वाला । सारे लोक सांभाळा ह्मणे
 त्यासी, शोककर्त्यासी, ह्मणून इस्तवावर निजला ॥ धन्य त्याच्या
 आईचें दूध, विस्त्याची नाही शुद्ध, करून पाट रुंद, इंगळावर

निजला । पाटीवरून उतरले झरझरा, चिमणाजीपंत खरा,
जळून आंत मेला ॥ जातीचा ब्राह्मण असा खंदा, इरादी धंदा,
जीवाची मर्यादा, नाही तयाला । शिवाजीसाठीं प्राण दिला त्यान,
राखिलें इमान, प्रसंग समयाला ॥ असा वीर मिळायचा नाही
पाहावा, दुनयासी झाला ठावा, केवढा विसावा, केला शिवाजीला ।
वाजे त्याच्या नांवाचा डंका, आवाज तिनी लोकां, भजावे त्याला ॥
शिवाजीनें घेतले काढून, घाटावर नेऊन, गळा पडून, रडूं लागला ।
वाचवून साऱ्याचा प्राण, मला सोडून, गेलास कैलासाला ॥ चाल ॥
वीरपणा गाजविला तुम्ही चिमणाजीपंत ॥ हो ॥ साठ असामी
करितां मेला केवढी झाली कीर्त ॥ हो ॥ राखलीस आमची बाणी
जन्मार्वत ॥ हो ॥ असा वीर मिळायचा नाही करावी शर्त ॥ हो ॥
सिंहगडावर नेऊन पोचविलें त्याचें प्रेत ॥ हो ॥ चाल दुसरी ॥ चिम-
णाजीपंताचें थडे जरूर बांधीले ॥ जी जी ॥ शिवाजीनें त्याच्या
नैवेद्याला इनाम बहु दिलें ॥ जी जी ॥ हल्लींच्या वंशजाला त्यांचें
इनाम चालूं झालें ॥ जी जी ॥ बाकीच्या फौजेने इकडे पोत पेट-
वीले ॥ जी जी ॥ एक एका झाडाला चार चार पोत बांधून ठेवले
॥ जी जी ॥ कांहीं बैलाच्या शिंगाला बांधून हाकुनीया दिले ॥ जी
जी ॥ चाल तिसरी ॥ [शिवाजीचे वीर बेताल । मोठमोठीं राज्यें
केलीं खालें ॥ मोगलांचे जबर केले हाल । चढत्याले उतारले
खालें ॥ शाहिस्तेखान करुनी आला चाल । उजेड बघून पळाले
खालें ॥] ॥ मिळवणी ॥ रानोमाळ पळाले बैल सार । उज्याळां
दूर दुर, मागून लष्कर, आलें धरण्याला । महशूर तीन ताळांत,
नऊ खंडांत, त्यांचा बोलबाला ॥ १७ ॥

शाहिस्तेखानाचें धावलें लष्कर, वीस हजार, एकूणसाठावर
कराया गेले हल्ला । मशालीनें लष्कर दिसलें लई^१, करुनीयां घाई,
मारावें कसें ह्याला ॥ अंबाऱ्या लादून हत्तीवर, महात त्याच्यावर

१ जन्मभर. २ मोकळी. राजे काढून ताब्यांत घेतलीं. ३ खाली. ४ पूर्वेकडे.
५ उजेड. ६ मोठे.

दमलें लष्कर, येऊन युद्धाला । मग तेथून फिरले माघार, मोडलें लष्कर, कळलें बादशहाला ॥ शिवाजीची खरी झाली खेप, सुरू केली तोफ, डोळ्याला नाही झोंप, रात्रंदिस त्याला । शाहिस्ते-खानाचे पेटीवलें लष्कर, पळतां बेजार, थारा नाही झाला ॥ बादशहानें त्याला बघतांच, बेतरप साच, बीन बोटाच, करावें काय ह्याला । घेतला मुलुख काढून, दिला धाडून, आल्या मार्गाला ॥ शिवाजीनें हांकलें लष्कर, त्याच्या बरोवर, गेले सुरतेवर, जाऊन तळ पडला । इंग्रजांची सांभाळून छावणी, लुटारू जाऊनी, वेढिती सर्वांला ॥ सुरत लुटून द्रव्य केलें जमा, लुटण्याची झाली सीमा, अंगीं खमखमा, सर्व सैन्याला । पुतळ्या मोहरा द्रव्य जमविलें, निघुनीयां आले, आपल्या देशाला ॥ चाल ॥ जर जवाहीर गावले लूटींत विन मोली हिरा ॥ हो ॥ आले घेऊन आपल्या देशाला झाला पुकारा ॥ हो ॥ इंग्रजाच्या कुमकेला शिवाजीनें ठेविला होता पारा ॥ हो ॥ साहेब लोक पाहून त्यावेळीं शिवाजीला प्यारा ॥ हो ॥ बादशहाला पडली धासत विचार ह्मणे करा ॥ हो ॥ पाठवून दुसरे सरदार शिवाजीला धरा ॥ हो ॥ शिवाजीनें येऊन गडावरी विचार केला बरा ॥ हो ॥ चाल दुसरी ॥ पाडलें नाणें नांवाचें शिवाजी राजान ॥ जी जी ॥ नऊ खंडीं नांव जाहीर राजे ह्मणवून ॥ जी जी ॥ पुढें दिल्लीखान जयसिंग आले हिमतीन ॥ जी जी ॥ ऐशी हजाराचा तळ दिला पुण्या भोवतीन ॥ जी जी ॥ जयसिंगाला भय शिवाजीचें मोठें दारुण ॥ जी जी ॥ जयसिंगाला सांगे शिवाजी ठेऊनियां मान ॥ जी जी ॥ तह केला ह्मणून दिलें अभय शिवाजी राजान ॥ जी जी ॥ चाल तिसरी ॥ [जयसिंग बोले शिवाजीला । रुद्रमंडळ घेणें आहे किल्ला ॥ सहा माहिने वेढीला जिल्हा । यत्न करून झालों मी दिला ॥ करून स्वारी अशा संधीला ॥ येईल हातीं दोघाच्या गर्दीला ॥ मग शिवाजी ह्मणे फंदिला । कां आला व्यर्थ धुंदिला ॥] ॥ मिळवणी ॥ एकमे-

कांची झाली इमान भाक, शिवाजीचा धाक, करील वाटे खाक,
जयसिंगाला । महशूर तीन ताळांत, नऊ खंडांत, त्याचा
बोलबाला ॥ १८ ॥ ध्रु० ॥

जयसिंग भेटले शिवाजी संग, होऊन निःसंग, बोलण्याचा
रंग, शिवाजीनें पाहिला दिलेरखानासी जयसिंग बोले, कारण
आमचे झाले, भेटलो शिवाजीला ॥ बादशहाला जयसिंग
लिहितो, शिवाजी तह करतो, बरें ह्मणवीतो, बादशहा दोघाला ।
जयसिंग बोले त्यावरी, रुद्रमंडळावरी, चला स्वारीला ॥ मग
शिवाजी त्याला बोलतात, तुम्ही रहावे इथ, स्वस्थ डेऱ्यांत, मज्या
पाहण्याला । आम्ही जातो रुद्रमंडळावर, घेण्याचा डाव, दावतो
तुम्हाला ॥ जयसिंग बोले महाराजासी, कठिण घेण्यासी, किल्ला
तुम्हांसी, प्रयत्न घेण्याला । सहा महिने केले आम्ही कष्ट, आला
नाहीं स्पष्ट, किल्ला हाताला ॥ यत्न करून दमलो सहा महिन,
दमलीं सारीं सैन्य, मार केला वैन, आमच्या लोकांला ।
सामान सोडून पळूनियां आलों, किल्लेदारास भ्यालो, त्या सम-
याला ॥ जयसिंगासी ह्वाराज ह्मणतात, किल्ला हातोहात, नवल
काय त्यांत, किल्ला घेण्याला । ह्मणे शिवाजी बघा माझा डाव, तल-
वारीचा घाव, दावतो तुम्हांला ॥ त्यांत फितूर चंद्रराव मोरे,
बातमी जरूर, रुद्रमंडळावर, किल्लेदाराला । दोन हजार रुपय
बक्षिसी, बातमी कळविण्यासी, दिले मोठ्याला ॥ चाल ॥ शिवा-
जीनें कूच केलें तिथून प्रहर रात्रीला ॥ हो ॥ ठाकोठाक जाऊन
वेढिले रुद्रमंडळाला ॥ हो ॥ त्यांत रघुनाथ गेले होते घरी भेट-
ण्याला ॥ हो ॥ पहिल्या लोकांनी किल्याच्या ह्योर गलबला केला
॥ हो ॥ होती सुचना ह्मणुन उतरले लोक मारायाला ॥ हो ॥ मागुन
रघुनाथ येऊन किल्यावर चढला ॥ हो ॥ चाल दुसरी ॥ रघुनाथ-
रावाची किल्यावर चमके तलवार ॥ जी जी ॥ केली खतलें लोटें
वाहिले रक्ताचे फार ॥ जी जी ॥ घातले ढीग मुडद्याचे बुरजा

बरोबर ॥ जी जी ॥ भगवा झेंडा घेऊन रघुनाथ उभा त्यावर
 ॥ जी जी ॥ किल्लेदाराच्या वाड्याला आग्नी दिली लौकर
 ॥ जी जी ॥ रहिमतखानासी धरून केलें कैद रुद्रमंडळावर
 ॥ जी जी ॥ शिवाजीनें करून बंदोबस्त ठेविले पाहारं ॥ जी जी ॥
 चाल तिसरी [रहिमतखान प्रतापी वीर रगडां । जाळला त्याचा
 वाडा । शिवाजीचा विचार असे पाडा । ह्मणे त्यास विचारानें
 धाडा । जयशिंंगाला सांडणीस्वार धाडा । कचेरीला तयार केला
 वाडा ॥] मिळवणी शिवाजीनें कचेरी केली खाशी, जयसिंगासी,
 आणले दरबारासी, मजा पाहण्याला । महशूर तीन ताळांत, नऊ
 खंडांत, त्यांचा बोलबाला ॥ १९ ॥ ध्रु० ॥

रुद्रमंडळ किल्ला केला सर, रहिमतखान वीर, दरबारा म्होरें,
 बांधून त्यासी आणला । दिलेरखान शिवाजीसी बोलें, असें कसें
 झालें, लढाऊ हातीं आला ॥ रहिमतखानासी ह्याराज बोलें तेव्हां,
 माझेपाशी रहावा, नाहीं तर जावा, पोचवितों विजापूरला । असें
 ह्मणतां रहिमतखान खुशी, धाडा बादशहापाशी, जाणें होय
 मजला ॥ रहिमतखान राजासी बोलतात, तुमच्या गोटांत, फितुर
 लोक आहेत, सांभाळून चाला । मला नांव सांगायचें नाहीं,
 येवढें अभयी, असावें मजला ॥ महाराज आले कोधाला, बोल-
 वीलें फौजेला, फितुर कोणी केला, खरें सांगावें मजला । एकमे-
 कांकडे पाहतात सार, इतक्यांत कोण ह्योर, खुशाल मोन्याला ॥
 चंद्रराव बोलें ह्याराजासी, रघुनाथरावासी, विचारा त्यासी,
 मागुन कां आला । रघुनाथराव बोलें त्या समयीं, माहीत मला
 नाहीं, फितुर तो कसला, ॥ चाल ॥ बघा वेळ आज आली कसली
 रघुनाथरावासी ॥ हो ॥ तलवार बहादुर असा वीर असुन विघ्न
 आलें त्यासी ॥ हो ॥ नाहीं केली शिवाजीनें त्याची अगदीं
 चौकशी ॥ हो ॥ दिलें हांकून शिवाजीनें मारून इतक्या फौजे-
 निशी ॥ हो ॥ आंगभर लागले होते वार लढाईत त्यासी ॥ हो ॥

त्रासून फिरे जंगलांत अरण्यवासी ॥ हो ॥ फिरतां फिरतां डोंगरा-
वर गेले एक देवीसी ॥ हो ॥ झाला व्याकूळ वाऱ्यानें पडला देवळा
पाशीं ॥ हो ॥ आली बहिण रघुनाथरावाची ओळखिलें त्यासी
॥ हो ॥ (चाल दुसरी) ॥ जागा करून भावाला ह्मणे कां हो उदासी
॥ जीजी ॥ रामचंद्रराव झाला ह्मणे वाद्यां आह्मासी ॥ जी जी ॥
आली वेळ तर उगवीन त्याच्या सूडासी ॥ जी जी ॥ स्थिर करून
हकीकत सांगे पुढली भावासी ॥ जी जी ॥ दिल्लीला जातील
म्हाराज बिकट वेळ त्यांसी ॥ जी जी ॥ करा सांभाळ ह्याराजांचा
साह्य होतिल तुह्मांसी ॥ जी जी ॥ बैरागी होऊन रघुनाथ होते
जंगलवासी ॥ जी जी ॥ ह्याराज जातील दिल्लीला पुढें कथा खासी
॥ जी जी ॥ मिळ० ॥ असा लढाऊ शिवाजी मोठा ताठ । कुणाचा
नाहीं काट, शत्रुची लावी वाट, पडल्या प्रसंगाला । महशूर तीन
ताळांत, नऊ खंडांत, त्याचा बोलबाला ॥ २० ॥

बादशहाला वैभव कळलें सार, व्हराडाची जहागीर, किताब
दिला थोर, छत्रपती केलें । बादशहानीं, कपट करुनी, शिवाजी
बोलवूनी, दिल्लीला नेलें ॥ शिवाजी आणि संभाजी, दत्तो
आण्णाजी, संगे तानाजी, दिल्लीला गेले । कचेरींत केला अपमान,
इमान बादशहान, अगदीं बुडवीलें ॥ अपमान केला शिवाजीचा,
राग आला त्याचा, वेळ बिघडण्याचा, नाहीं कोणाला कळलें ।
क्रोधानें शिवाजी करी खटका, बिघडली घटका, बरें नाहीं झालें ॥
बादशहानें ठेविलें अटकेंत, अंधार कोठडींत, संभाजी होते तींत,
वर्तमान पहिलें । शिवाजीनें आजार काढीला, ताप येतो मला,
बादशहाला कळवीलें ॥ मोठमोठे हकीम धाडीले, औषध त्यासी
दिलें, नाहीं घेतलें, बाजूवर वतलें । अगदीं औषध कोणाचें घेईना,
कोणाचें पीना, होणार तरी कसलें ॥ तानाजीची करणी अफाट,
करून त्यांनीं थाट, पालखी भुइ आठ, भेटायासाठीं आणले ।
हाकीमासारी लावली दाढी, जाण्याची युक्ति काढी, शिवाजी

पार्शी गेले ॥ लेव दवा म्हणतो म्हाराजासी, म्हाराज रागासी,
येऊन हकीमासी, मारतो म्हणाले । हकीमाची दाढी धरली,
भुसुक दिशी आली, तानाजी हंसले ॥ तानाजीची ओळख गावली,
युक्ति त्यानें केली, लबे च्या केल्या चाली, पेटारे आणले ।
मोठमोठ्या सरदारासनी, लबे वाट्टनी, खुशी सर्व केले ॥ चाल ॥
आंत निजण्यासारे पेटारे त्यांनीं करवीले ॥ हो ॥ भवत्यानें पहारे
अरबांचे हत्यारबंदवाले ॥ हो ॥ हरघडी येऊन पाहतात जागे
केव्हां निजले ॥ हो ॥ पेटाऱ्यांत घालुन शिवसंभाजी हद्दीपार केले ॥
हो ॥ दत्तो अण्णा बंदोबस्ताला आंत राहीले ॥ हो ॥ चाल दुसरी ॥
दत्तो अण्णा बिछान्यावरति लोड निजवीत ॥ जी जी ॥
शुभ्र जरीचा शेला पांघरुन घालीत त्वरीत । जी जी ॥ दत्तो
अण्णा आंत बैसले पाय चेपीत ॥ जी जी ॥ पहारेकऱ्यासी दावली
हुलकावणी काय हिकमत ॥ जी जी ॥ दिल्लीवाल्याच्या त्यांनी
ठेविल्या तुरी हातांत ॥ जी जी ॥ (चाल तिसरी) [रघुनाथरावापार्शी
थोडीं । महाराज बसण्याचीं घोडीं । बघा युक्ती जाण्याची थोडी ।
शुभ वेळेस दिल्लीला सोडी । बादशाही स्वारीची आडवी आली
घोडीं । रघुनाथराव छाति स्वारांची फोडी । हणून शिवाजी
कल्पना सोडी । रघुनाथरावाची झाली फार गोडी ॥] (मिळवणी)
पहारेकऱ्याला आण्णा सांगतात, म्हाराज निजल्यात, आणतो
इतक्यांत, औषध ह्वाराजाला । महाशूर० ॥ २१ ॥

इकडे युक्ति तानाजी करी कशी, रघुनाथरावासी, धरुन
घोड्यासी, उभा केला तेव्हां । बाण भाते लाऊन पाठीला, बंदोबस्त
त्याला, आधींच होता ठावा ॥ गांवाबाहेर गेले घोड्यावर बसुन,
आडविल स्वारांन, रघुनाथरावान, मारिलें त्यासि वहावा । रघु-
नाथरावासी वळखिले त्यानी, पूर्वीची करणी, मार्ग झाला ठावा ॥
घोरणानें एके ठायीं जमले, स्वरूप पालटलें, दिगांबर झाले,
गोसावी बुवा । येतां येतां मथुरेस आले, संभाजी नीट ठेविले,

स्वस्थ ह्मणे राहावा ॥ काशीनाथ कमावीसदार, सांगून त्यासी फार, आदर उपचार, करुन त्यासी ठेवा । मानू नये त्यासी अगदीं परका, विसांवा राखा, प्राण समजावा ॥ असें ह्मणुन गेल लवकरी, इकडे पाहारेकरी, बघत्यात गादीवरी, शिवाजी नाहीं तेव्हां । पहारेकऱ्यांची वाजली टांगें, निघून गेले वाघें, कोणासी नाहीं ठावा ॥ बादशहानें सोडले स्वार, शिवाजीवर, धरल्याबरोबर, बक्षिसी करवा । पांच हजार रुपये त्याला द्यावे, असें कळवावे, जाऊनी गांवोगांवा ॥ मग धांवणे आले मथुरेला, पाहिलें संभाजीला, कमावीसदाराला, आडविलें तेव्हां । तुमच्या घरीं राजाचें मूल, कांहो ठेवील, आणुन आह्मां द्यावा ॥ चाल ॥ काशीनाथपंत ह्मणे मुलगा आमच्या भावाचा ॥ आआ ॥ स्वार ह्मणती मुलगा खचित आहे राजाचा ॥ आआ ॥ काशीनाथपंत ह्मणे मी असत्य नाहीं बोलायचा ॥ आआ ॥ स्वार ह्मणती इनाम तुला देतो पांच हजाराचा ॥ आआ ॥ घे रुपये मुलगा दे तुझ्या काय कामाचा ॥ आआ ॥ (चाल दुसरी) ॥ माझ्या भावाचा मुलगा मी काय तुम्हाला देतो ॥ जी जी ॥ येका ताटीं जेवा दोघेजण मग आह्मी जातो ॥ जी जी ॥ एका ताटीं घेऊन शंभूला काशीनाथ जेवतो ॥ जी जी ॥ एक वचनी ब्राह्मण त्याची कीर्ति आह्मी वर्णीतो ॥ जी जी ॥ गेले दूत निघुन बादशहाचे स्वस्थ मग राहतो ॥ जी जी ॥ मिळवणी ॥ सार्वभौम पृथ्वीपालक, छत्रपति ठीक, आह्मांसी काय दुःख, पुढ्यांत जेवण्याला ॥ महशूर तीन ताळांत, नऊ खंडांत, त्यांचा बोलबाला ॥ २२ ॥

ठेऊन शंभूला अरण्यांत आले, वाघानें गांठलें, तरवार किंवा भाले, नव्हते कवणाला । लढानें मारले वाघासी, शिवाजी राजासी, पंजा लागला ॥ पंजानें शिवाजी आजारी, वेळ नसे बरी, मुरशेदाबादेवरी, आले वाटेला । विनायक गरीब ब्राह्मण, त्यांच्या घरीं नेऊन, सांगिती सार त्याला ॥ आमचा आजारी असु द्या तुमच्या

घरीं, सांभाळा हणती सारी, विनायकदेव करी, मान्य शब्दाला ।
 सारे निघुन दक्षिणेस आले, दत्तो अण्णा बोले, तानाजी मालु-
 सन्याला ॥ तुम्ही आसपास रहावें राजाकरितां, करावी व्यवस्था,
 सोडून कसे येतां, तुम्ही राजाला । विनायकदेव ब्राह्मण, भिक्षा
 मागुन, सांभाळी ह्याराजाला ॥ एके दिवशीं भिक्षा मिळाली
 नाहीं, करुनी थोडी सोई, आणून राजापायीं, वाडीता झाला ।
 ब्राह्मणास उरलें कांहीं नाहीं, उपाशी त्या समयीं, रहाण्याचा
 वेळ आला ॥ मायलेकरें उपाशी दोघेजण, बाणीसी राखुन,
 शिवाजीनें मन, पाहुन गप राहिला । कोमवली मुखें कां तुमचीं,
 गरीब ब्राह्मणांची, शिवाजी पहातो त्याला ॥ चाल ॥ विनायक
 देवासी शिवाजी काय बोलला । आआ ॥ कोमवली तोंडें कां
 तुमची सांगावे मजला । आआ ॥ शिवाजीनें मनामधें विचार
 आपल्या केला । आआ ॥ त्यांनीं चिठी लिहुन दिली गांवच्या
 कोतवालाला । आआ ॥ पांच हजार रुपये द्यावे ह्यासी गावतों
 मग तुजला । आआ ॥ विनायकदेवापासी दिली चिठी कोतवा-
 लाला । आआ ॥ चिठी कशाची माहीत नाहीं विनायकदेवाला ।
 आआ ॥ चाल दुसरी ॥ कोतवालापाशीं देतोचिठी विनायकदेव । जी
 जी ॥ कोतवाल हणुन देवासी ह्याराज दावा । जी जी ॥ घाबरला
 विनायकदेव हणुन नाहीं ठावा । जी जी ॥ पांच हजार पाठविले
 घरी पाहावा । जी जी ॥ विनायक देवाचें घरी तेव्हां झालं ठाव ।
 जी जी ॥ कोतवालानें धरुन मग नेले शिवाजीराव । जी जी ॥
 ॥ चाल तिसरी ॥ [विनायक देव गरीब ब्राह्मण । त्याच्या अंगीं नवते
 मीपण । शिवाजीनें पाहुनी मन । त्यासी द्यावे वाटलें धन ।
 त्याची कीर्ति वर्णीती जन । तेंच पुढें गावें आपण । तानाजीला
 पडलें स्वप्न । शिवाजीला केलें बंधन] ॥ मिळवणी ॥ कैद करून
 शिवाजीसी ठेविले, तानाजीस कळलें, तानाजी मग आले, विचारी
 देवाला । महेश्वर तीन ताळांत ॥ २३ ॥ ध्रु० ॥

ह्मणे तानाजी देवासी त्यावेळीं, शक्तिवान बळी, गांवांत कोण
 टोळी, सामील कर त्याला । आहेत रुपये देऊ या त्यांसी, खेळे
 लोकांसी; बसवू वाटेला ॥ नेण्याचा बेत त्याचा पाही, कोणते
 समयीं, कळायाचा नाहीं, आधीं कवणाला । यासाठीं बसावें
 गांदून, आणू सोडून, मारू सर्वाला ॥ पुढें गांवातील सारे मिळुन
 खिंडीत जाऊन, मारीती साऱ्याला । कोतवालासी तानाजी मार-
 तांना, शिवाजी राजान, सोडून दिला त्याला ॥ शिवाजीचा किल्ला
 राजधानी, घेऊन मोंगलांनीं, सर करूनी, बावटा जडवीला । किल्ले
 सोडविताना पहा स्पष्ट, पडले बहु कष्ट, शिवाजीराजाला ॥ शिवा-
 जीसी जिजाबाई बोले, मित्र तुझे कसले, शिवाजी मग बोले,
 जीजाबाईला । नका करूं असा तुझी अर्थ, होईल अनर्थ, एखादे
 वेळेला ॥ झाले तर पाहीन त्या सार, आणा माझ्या म्होर, पहाते
 सत्वर, शब्द असा केला । असें ह्मणतां तानाजी कड, शिपाई
 निर्भीड, गेले बोलवायाला ॥ चाला ॥ तानाजीनें धरल्या मुलग्याच्या
 अक्षता ॥ आआ ॥ ब्राह्मणासी ह्मणे तानाजी राहुंद्या आतां ॥ आआ ॥
 महाराजासी भेटून मग लावूं लग्न तत्वता ॥ आआ ॥ असें सांगुन
 गेले तानाजी शिवाजीराजा करितां ॥ आआ ॥ भेटले जिजाबा-
 ईसी तानाजी ह्या वक्तां ॥ जीजी ॥ चाल ॥ त्या शिवाय मित्र आले
 भेटाया जिजाबाईला ॥ आआ ॥ येसाजी आणिक तानाजी सूर्याजी
 आला ॥ जीजी ॥ गणोजी भिवाजी कोंडजी त्रिंबक बाजी भेला
 ॥ जीजी ॥ कोंडाजी दत्ताजी भिवाजी मुदाजी भला ॥ जीजी ॥
 विठ्ठजी हिरोजी आवजी नागोजी आला ॥ जीजी ॥ म्हादजी
 येसाजी बाळाजी सोनदेव भला ॥ जीजी ॥ चांगोजी ताना सावंत
 मुदोजी मतवाला ॥ जीजी ॥ कृष्णाजी कल्लाजी बिराजी रायाजी
 वायेला ॥ जीजी ॥ पिराजी तुकोजी माजी रामदेवाला ॥ जीजी ॥
 तानदेव अण्णाजी जनोजी चिमणाजीपंत मेला ॥ जीजी ॥ मिळवणी ॥
 कारकून मंडळ अष्टप्रधान, मोरोजी मुख्य जाण, दत्ताजी त्रिंबक
 जाण, अण्णाजी दत्तू रंगला ॥ महशूर ० ॥ २४ ॥

नारु निळकंठराव, त्यांत छान, रामचंद्राचा मान, मुजुमदार
 तया समयाला । निराजी रावजी न्यायाधीश, बहिरोजी मोहिते
 खास, त्रिंबक सुमंताला ॥ बाळाजी प्रभू चिटणीस, रघुनाथ पंडीत
 खास, त्रिंबक विठ्ठलास, खजानीस केला । निळकंठ प्रभू पारस-
 नीस, महादाजी धैर्यास, विद्वान गणेशाला ॥ चेंदोजी नारायण
 कृष्णा भैरव, बापूजी पुढें नांव, रामजी भास्कर ठाव, तेव्हां सर-
 वाला । रायाजी आणि जनार्दन, चेंदोजी ब्रीद जाण, कृष्णाजी
 ह्मणे ज्याला ॥ राघोबल्लाळ, नागोजीपंत, रायाजी प्रभु स्वस्थ,
 दादोजी नांवाला । पहाड किल्ले दोनशें चाळीस, जंजीरे तेरा खास,
 प्रकार सांगायाला ॥ भुइकोट एकशें आठ, नांव अफाट, न्यारे
 न्यारे घाट, सांगायला वाढला पल्ला । यासाठीं नांवें कमी केली, कवी-
 च्या अशा चाली, प्रकार बोलण्याला ॥ चाल ॥ ही मंडळी शिवाजी
 संग एक चित्तान ॥ हो ॥ देशोदेशीची लूट करुन आणिले त्यांनीं
 सोन ॥ हो ॥ किती तऱ्हेच्या खुणा सांगतो सत्य हें जाण ॥ हो ॥
 देवराई^१ जड मोल तीन लक्ष होन ॥ हो ॥ धारवाडी कावेरी सीव्या
 घाटाचा मान ॥ हो ॥ पाकनाई आदवनी उती नहीं जाण ॥ हो ॥
 ताडपत्री सादे सोजार नाणें आधीं घेईन ॥ हो ॥ किती नाणें
 होणाजीन त्याच मान ॥ हो ॥ चाल दुसरी ॥ आपरजीत आणि भीमरी
 भीसुरीन ॥ जी ॥ चंद्रावरी बिलवरी हुरमुजी म्होर सांगेन ॥ जी जी ॥
 हमंतशाई आणि महदशाई येळरी कठीण ॥ जी जी ॥ व्यंकट
 शाई आणि बुटेदारी साहा देशी घेईन ॥ जी जी ॥ रुपयाचे नाणे
 प्रकार बघुन वाटेन ॥ जी जी ॥ कबद कवल शाकी बेदर वादी
 सजीन ॥ जी जी ॥ तऱ्हेदार हार बात पंजे रंगी वळवीन ॥ जी जी ॥
 कापडी ठीगळी पनाळी रुपये बघुन वाटीन ॥ जी जी ॥ घडोघडी
 शिवाय धान्याची बाकी दाखविन ॥ जी जी ॥ जवाहीर दागदा-
 गीनें आणि गणीत सांगीन ॥ जी जी ॥ मिळवणी ॥ अशी निजाम-
 शाहीची लूट केली, मोंगल किती मेले, पळून किती गेले, देशो-
 देशाला ॥ महशूर तीन ताळांत, नऊ खंडांत, त्यांचा बोलबाला ॥ २५

एका जीवाचे होते सारे लोक, बोले विनधोक, लढाऊ मोठे
 चोख, रणीं लढण्याला । वाघाशी लाविती दौड, शत्रुवर धाड,
 सदा घालण्याला ॥ जिजाबाईनें बोलविले सार, झाडा सरदार,
 बोल्ले मनोहर, दत्तो अण्णाला । तुम्ही जाऊन संभाजीला आणा,
 इकडे सारी सैना, जाऊं द्या लढण्याला ॥ दत्तो अण्ण जाऊन
 मथुरेसी, कमाविसदारासी, मानपत्र त्यासी, दाखवीता झाला ।
 संभाजी संगे कमाविसदार आले, काम त्यासी दिलें, पागेचे राह-
 ण्याला ॥ सर्व सरदारांनीं घेऊनी फौजा, करुं लागे मौजा, जाऊ-
 नीया सहजा, मारीती शत्रूला । तीनशें साठ किल्ले जिंकिले, असे
 वीर पाहिले, भय नाहीं त्याला ॥ कैक लोकांची केली धुळधाणी,
 किल्ले टाकूनी, जीव बचाऊनी, शरण शिवाजीला । जिवदान देऊन
 सोडले, आपलेसे केले, सर्व लोकांला ॥ चाल ॥ मारमारुन उड-
 विला धुरळा मोंगल लोकांचा ॥ आ आ ॥ साऱ्या गडावरती लूट
 केली खजिना बादशहाचा ॥ आ आ ॥ पुन्हां सरंजाम शिवाजीनें
 केला धान्याचा ॥ आ आ ॥ काढी गडावर विहिरी आड पुष्कळ
 पाण्याचा ॥ आ आ ॥ जिजाबाईला वर्दीं अशी कळली शब्द आनं-
 दाचा ॥ आ आ ॥ तानाजीला हुकूम दिला जिजाबाईनें लढण्याचा
 ॥ आ आ ॥ चाल दुसरी ॥ जिजाबाई ह्मणे कौडण्यावर जाऊन करा
 हल्ला ॥ जी जी ॥ किल्ला घेऊन मज यावें सांगायाला ॥ जी जी ॥
 तानाजी आणि सूर्याजी उभे शब्दाला ॥ जी जी ॥ शेलारमामा
 तीनशे मावळे घेऊन निघाला ॥ जी जी ॥ गेले किल्ल्याच्या तळा-
 वर विचार काढला ॥ जी जी ॥ घोरपडीला लावून साखळदंड
 लावल्या बुरुजाला ॥ जी जी ॥ साखळदंडावरन जाऊन लोकांनीं
 किल्ला वेढील्ला ॥ जी जी ॥ चाल तिसरी ॥ [तान्हाजी वीरांमध्ये राव ।
 शत्रूवर मारतो घाव ॥ आधी साधोनी आपला डाव । चौमुलखीं
 केलें त्यानें नाव ॥ संगे बंधू सूर्याजीराव । वाघासी लावणार दावें ॥

शेलारमामा ह्मणे युक्तीनें जावं । किंल्ला घेऊन परत मग यावं]
 ॥ मिळवणी ॥ किल्ल्याला मेखा मारून, वर जाऊन, घेती शेंदून,
 तळच्या लोकांला ॥ महशूर तीन ताळांत, नऊ खंडांत, त्यांचा
 बोलवाला ॥ २६ ॥

उदेभान मोंगलाला किल्ला, बादशहानें दिला, ह्मणून राहीला,
 होता किल्ल्यावरता । शेलारमामा बंधू सूर्याजी, आणि तानाजी,
 हत्यारबंद सवता । या तिघांनी विचार केला आधीं, तानाजी झाला
 मधीं, बघा खोल बुद्धी, लढण्याचा रस्ता । शेलारमामा उजव्या
 बाजूवर झाला, डाव्या बाजूला, सूर्याजी होता ॥ मघल्या बाजूने
 तानाजी शिरं, मुडद्याचा थर, लावले एक सारं, लढाऊ असा पुरता ।
 लाखों मोंगल लढून दिले केले, थोटे लंगडे झाले, पळाय नाहीं
 रस्ता ॥ चकचका उडवितो शिरं, बिजलीसारी फिर, तशीच तल-
 वार, सफय वार करता । शिंदी गडबडून वाड्यांत उठला, लढाऊ
 त्यांनीं पाहिला, तानाजी पुरता ॥ शिंदीला बिब्या होत्या बारा,
 उडीवल्या साऱ्या, कापी चरचरा, कशाला ह्मणे राहतां । शिंदी
 क्रोधानें आला समोर, तानाजी उडवी शीर, स्वर्गाचा दावी रस्ता
 ॥ चाल ॥ उदेभान अठरा बायकांसी उडवी त्या समया ॥ आ आ ॥
 हक्क मरना खुदकेवास्ते गलीम देखो आया ॥ आ आ ॥ तेल
 ओतून पेटविली गादी पोत केलाया ॥ आ आ ॥ आपटा पोत
 घेऊन या मारी उडी त्या समया ॥ आ आ ॥ केला सामना येऊन
 तानाजीचा लागे चमकाया ॥ आ आ ॥ असा विरळा हो विरळा
 वीर आतांच्या समया ॥ आ आ ॥ स्वर्गाचे देव पाहतात येऊन त्या
 ठाया ॥ आ आ ॥ चाल दुसरी ॥ दोघांसी पडला प्रसंग सांभाळती
 वार ॥ जी जी ॥ स्वर्गाचे देव पाहतात असे वाघ रणशूर ॥ जी
 जी ॥ दोघी वीर न्हाले रक्तानें वार अंगावर ॥ जी जी ॥ दोघांचे
 सफय एक वार जानव्यावर ॥ जी जी ॥ पुष्पवृष्टी केली देवांनीं

१ स्वतः, जातीनें. २ शिरे. ३ सारखे. ४ कचाकच. ५ मुंडकी. ६ बायका.
 ७ डाव्या खांद्यावरून तिरका उजवे आंगास निघणारा वार, यास जानव्याचा वार ह्मणतात.

दोघांच्यावर ॥ जी जी ॥ कीर्तीचा वाजला डंका दोघांचा
फार ॥ जी जी ॥ चाल तिसरी [सुरवर पहाती अंबरीं । विमानीं
वेढली नगरी । जयजयकार झाला देवद्वारी । आनंदाच्या उठल्या
लहरी । अशा वीरांच्या कीर्ति दूरवरी । देवलोकीं मान बरोवरी ।
वीरवृत्ति हरवल्या परी । दोघांचीं प्रेतें एकसारी ॥] मिळवणी दोघांची
कुळें उद्धारती, सायोज्यता मुक्ति, अशी झाली कीर्ती, देवलो-
काला । महेश्वर तीन ताळांत, नऊ खंडांत, त्यांचा बोलबाला ॥२७॥

दोही हातीं पट्टे चढवीले, सूर्याजी आले, मारुं लागले, इतक्या
सैन्याला । केली कत्तल साऱ्या लोकांची, मजा तेव्हांची, फार बघ-
ण्याला ॥ सूर्याजी रणाचे शूर, कैकांचीं शिर, थडकें वरच्यावर, एक-
मेकांला । शिरांचे करुनियां चेंडू, पट्यांचे दांडू, लागे खेळण्याला ॥
असे मारीत आला तो डावा, शेलारमामा उजवा, मोंगलांचा दिवा,
सारा मावळला । दुहीबाजूची कत्तल करून सार, आले वाड्या
म्होर, बघती तानाजीला ॥ उदेभानाचे झाले दोन भाग, तानाजी
त्या संग, असा प्रसंग, कसा गुदरला । पुण्याई सबळ दोघांची,
एका पिंडाची, वाटते मजला ॥ तानाजीचें प्रेत लपटिलें, पालखींत
बसविलें, खालीं पोचवीलें, शिवाजीच्या सदरेला । उदेभानाचा
झाला सुखसोहळा, आली देवकळा, दोघां पुरुषांला ॥ जिते मेले
वीर पाहिले, थोटे लंगडे झाले, मोंगल पळाले, थारा नाही त्यांला ।
साऱ्या चौक्यांची बंदोबस्ती केली, ढाल उभी केली, धाक बाद-
शहाला ॥ मोंगलांचे केलें निर्मूळ, उपटलें मूळ, रडती बुळबुळ,
अलविदा बोला । सर करून आले किल्ल्यासी, जिजाबाईसी, वर्त-
मान कळला ॥ चाल ॥ तानाजीचें जानवें गेलें कळले शिवाजीला
॥ आआ ॥ मांडलें दुःख सदरेसी धरून प्रेताला ॥ आआ ॥ सिंह
जाऊन दगड आले पदरीं अशा समयाला ॥ आआ ॥ जिजाबा
ईसी शिवाजी बोले घात माझा झाला ॥ आआ ॥ गेली उजवी

१ सूर्याजीची चपळाई वर्णित। एक शिर कापल्यावर तें खालीं पडण्याचे अगोदर
दुसरें उडून त्यावर आपटे. २ निशाण, झेंडा.

बाजू माझा हात एक मोडला ॥ आआ ॥ माझ्यासंगें कष्ट फार
पडले होते तानाजीला ॥ आआ ॥ चाल दुसरी ॥ त्याच्या मुलग्यासी
आणून सरनोवती वस्त्रे करवीली ॥ जी जी ॥ सरनोवत तेव्हांपा-
सून स्वाधीन त्याच्या केली ॥ जी जी ॥ अशा वीरांची कीर्ती
गातांना विघ्नें पळाली ॥ जी जी ॥ शीर धरून तळहातावर नोकरी
केली ॥ जी जी ॥ नाचलीं धडें रणीं समशेर गाजविली ॥ जी जी ॥
लहान थोर ओवी गातात अशी कीर्ति झाली ॥ जी जी ॥ मिळ० ॥
धन्य धन्य तानाजीराव, जर्गी झालें नांव, देवापदीं ठाव, मिळाला
दोघांना ॥ महशूरतीन ताळांत, नऊ खंडांत त्यांचा बोलबाला ॥ २८ ॥

किती एक बादशहाचे सरदार, मारीले वरच्यावर, नाहीं सुमार,
गणीत करण्याला । असें वर्णन करितां सारं, वाढल मजकूर,
हणून कमी केला ॥ पुढें रायगडावरी ठीक, राज्याभिषेक, पाहिली
वेळ चोख, गादीवर बसण्याला । शके १५९३ सालीं, ज्येष्ठ शुद्धां-
तली, त्रयोदशीला ॥ राम गेले होते वनवासास, चौदा वरसास, आले
अयोध्येस, गादीवर बसण्याला । तशी संधि साधली शिवाजीन,
शत्रू मारून, यशवंत झाला ॥ रामा सारे मडप शृंगारी, गुढ्या
उभारी, गाती नर नारी, ओव्या राजाला । दक्षिणेचें राखिलें पाणी,
शिवाजीपासूनी, धर्म वाढला ॥ होम हवन यज्ञमंडपांत, ब्राह्मण
करितात, आहुति हातांत, यज्ञसमयाला । घृत दुग्धाची सोडतां
धार, मंत्र उच्चार, विजय राजाला ॥ पट्टाभिषेक झाला शिवाजीला,
गोब्राह्मणाला, आनंद बहु झाला, स्वर्ग देवांला । धुमधुमी वाजे
तिन्ही लोकीं, शिवाजी झाले सुखी, मारून यवनाला ॥ चाल ॥
गागाभट्टानें केला अभिषेक शिवाजी राजावर ॥ तुळादान केलें
राजानें सुवर्णासारं ॥ ब्रह्मवृंदासी देति दक्षणा उघडि भांडार ॥
कावडे आले काशीचे कावड खांद्यावर ॥ गर्जति ब्राह्मण वारंवार
वेद उच्चार ॥ चाल दुसरी ॥ वाढीलें सर्व ब्राह्मणांसी इच्छाभोजन ॥
॥ जी ॥ जसें सांगावें तसें करतात गोडें पक्वान्न ॥ जी ॥ घातलें

यज्ञभोजन धर्मराजान ॥ जी ॥ आलें सुख तथा भोजनासी देव-
 कृपेन ॥ जी ॥ वाजला घंटा स्वर्गास सुखी देवगण ॥ जी ॥
 ॥ चाल तिसरी ॥ [शिव सांब शिवाची मूर्ति । शत्रूवर चाल असे
 पुरती ॥ हिंदुपद मिळविली कीर्ति । आनंदाची सागरीं भरती ॥
 मंत्री चोख सारीं कामें करिती । बसविली मराठी धर्ती ॥]
 ॥ मिळवणी ॥ असे केलें शिवाजीराजान, यज्ञभोजन, अभिषेक करून,
 नेमिती मंत्र्यांला ॥ महशूर तीन ताळांत, नऊ खंडांत, त्याचा
 बोलबाला ॥ २९ ॥ ध्रु० ॥

अष्ट प्रधानांची केली नेमणूक, राज्यावर ठीक, ज्याचे त्याला
 हक्क, अष्टप्रधानांला । पेशवे दिवाण पुढें उभा, राज्याला शोभा,
 काम बघण्याला ॥ मुख्य कामें सारीं त्याच्याकडे, प्रताप मोठा
 चढे, नाही त्याच्या पुढें, इलाज कवणाला ॥ पंत अमात्य जमाबं-
 दीवर, दौलतकारभार, खचित बघण्याला ॥ सरलं उरलं पुरलं
 केव्हां काय ठरल, लोक आल गेल, नाण नगदी दिलं, वर शिक्षा
 केला । पंत सचिव चारी दप्तर, सही त्याच्यावर, नेमला कर-
 ण्याला ॥ खासगी व्यवस्था मंत्री करणार, घरचा व्यवहार, बघणें
 आहे फार, बारीक कामाला ॥ लेणें नेसणें दागदागीने, घ्यावें
 घ्यावें त्यानें, राजेलोकांला ॥ सेनापती साऱ्या सेनेवर, कारखाने
 एकंदर, त्याचा मुखत्यार, स्वतः बघा करण्याला । हुकूम देणे,
 शिपाई ठेवणे, आणखी सोडणें, अधिकार त्याला ॥ चाल ॥ पंत
 सुमंत कुशल करी काम फार युक्तीन ॥ अअ ॥ परदळाची वकिली
 करणें शिफारस शक्तीन ॥ अअ ॥ राज्याचा ठेऊन अभिमान
 बोले अगतीन ॥ अअ ॥ परचक्र आलें तरी दूर करी युक्तिन ॥
 ॥ अअ ॥ असे सुमंत करी राज्यसेवा मोठ्या अगतीन ॥ अअ ॥
 ॥ चाल दुसरी ॥ न्यायाधिशानें न्याय करावा सर्व प्रजेचा ॥ जी ॥
 मुलकी फौजदारी कामदारां धाक असे त्याचा ॥ जी जी ॥
 पंडितरावानें शास्त्र सांगावें ग्रंथ आधारानें ॥ जी ॥ ग्रंथ आधा-
 रानें भाषण बोध राजाला करणें ॥ जी ॥ चाल तिसरी ॥ [छत्र-
 पतीनें बघुनि एकभाव, आणला विनायकदेव, घ्या सोडून ह्मणे

तुमचा गांव, आतां स्वस्थ माझ्यापाशीं राहावें । इच्छाभोजन
नित्य तुम्ही घ्यावें, स्थितिनें काम कांहीं पहावें, समजुनी मनाला
घ्यावें] ॥ मिळवणी ॥ विनायक देवास केला खजानीस, इमान पहा
कसें, धर्मी राजास, कमी काय त्याला । महशूर ॥ ३० ॥ ध्रु ॥

राज्यव्यवस्था लागली सारी, निघाली स्वारी, रायगडावरी,
भवानी मायेला । अष्ट मोर्चेल सूर्यपान, प्रधान भोंवत्यान, शिवबा
राजाला ॥ शिवाजीसी वाटलें असे पहावा, भावार्थ समजावा,
गुरु करावा, तुकारामाला । देविनें दृष्टांत दाविले, स्वामी गुरु
पहिले, भजावें त्याला ॥ कर्नाटकांत व्यंकोजीराज, जमविली
त्यान फौज, शिवाजीला समज, पुंडावा झाला । शिवाजीनें कर-
नीयां स्वारी, व्यंकोजीवरी, पराभव केला ॥ फौजेची झाली
दाणादाण, पळतां हैराण, व्यंकोजी राजान, विचार मनिं केला ।
झाली ती गोष्ट झाली वरी, स्वस्थ रहावें घरीं, जाऊं नये युद्धाला ॥
जय आले शिवाजी राजासी, सर्व ठिकाणासी, सांगून सर्वासी,
लावले व्यवस्थेला । रायगडावर फिरुनिया आले, स्वस्थ
राहीले, शांति फौजेला ॥ धर्मराजा सारी प्रजा सर्व राखी, रयतेला
सुखी, कदा ना दुःखी, पीडा ना राज्याला । सुख शांतीनें नांदते
प्रजा, धन्य शिवाजी राजा, प्रताप त्याचा कसला ॥ त्यांत आजार
गुडघीचा झाला, शिवाजी राजाला, विपरित काळ आला, त्या
समयाला । शके सोळाशें दोन वर्षांत, चैत्र शुद्धांत, पहा चतुर्द-
शीला ॥ [चाल] ॥ सहा जणी स्त्रिया लग्नाच्या शिवाजी राजाला ।
आ ॥ दोन मुलगे शिवाजीराजासी राज्य करण्याला ॥ आ ॥
सईबाई निंबाळकराची संभाजी तिजला । आ ॥ शक्तिवान मोठा
भारी धाक व्याघ्राला । आ ॥ धरी जाऊन जित्या वाघासी भय
नाहीं त्याला । आ ॥ [चाल दुसरी] ॥ सोयराबाई मोहित्याची राजा-
राम मुलगा । जी जी ॥ राज्यनीति बहुनीया सारी संभाळी
प्रसंगा । जी जी ॥ प्रजेचा करी सांभाळ मनाच्या जोगा । जी जी ॥

राज्यातील वैभव सर्व सांभाळी नीगा । जी जी ॥ राम लक्ष्मणाच्या सारी शोभा आली त्या दोघां । जी जी ॥ मिळवणी० ॥ या परी शिवाजी महाराज, करीत असे राज्य, रयतेची मौज, आनंद सर्वाला ॥ महेश्वर तीन ताळांत, नऊ खंडांत, त्याचा बोलबाला ॥३१॥

शिवाजी असताना ज्या व्यंकोजीचा, राज्य करण्याचा, इरादा होता त्याचा, येऊन दक्षिणेला । शिवाजीने लाविले निसा, तुझा ह्मणे हिस्सा, आह्माकडे कसला ॥ व्यंकोजीला तंजावरास, पोचविलें खास, सर्वां निजध्यास, मनामधिं बसला । व्यंकोजीची धिटार्ई फार, होती वारंवार, बेत बरा बसला ॥ पोचविलें त्यासी नेऊन कोणी, मनुष्यें होतीं जुनी, अगत्य करुनी, प्रकार पहावा असला । पोचविणार रुपाजी भोसले, मानसिंगराव मोरे गेले, त्यासी पोचवायाला ॥ रंगनाथराव केळवलकर, त्यांनीं लष्कर, लाऊन दिलें सार, कज्जा नाहीं पुसला । पुढारी त्यानें सांगून पाठविलें, व्यवस्थेला लावलें, माणुस होता असला ॥ शामजी नाइक कान्हेरपंत, राज्याला करी स्वस्थ, महाराज बोले परत, माणुस तो तसला । परस्परांनीं समाधान व्हावें, आहे तें वाटून घ्यावें, रानांत कां घुसलां ॥ चाल ॥ किती वेळां पाठविलें त्यांना असें सांगून ॥ अ अ ॥ व्यंकोजीराजे बोलतात परत डागून ॥ अ अ ॥ मनासी शांति झाली कां नाहीं राज्य भोगून ॥ अ अ ॥ बोलीचा शिवाजीस चटका गेला लागून ॥ अ अ ॥ चाल दुसरी ॥ व्यंकोजीराजे आले तेव्हां मी पणाला ॥ जी ॥ शिवाजीनें विचार तेव्हां केला आपल्या चित्ताला ॥ जी ॥ कौरव पांडव मुकले प्राणासी अशा वादाला ॥ जी जी ॥ विचारानें घेऊ काढून असा ह्मणाला ॥ जी ॥ [चाल तिसरी] ॥ [पुढें शिवाजी गेले यात्रेसी ॥ हो ॥ त्रिवेणीच्या तीर्थासी ॥ जी ॥ कावेरी तीरीं गोष्ट झाली खासी ॥ जाऊन बसले एकांतासी । रघुनाथ ह्मणे महाराजासी ॥ हो ॥ बसा जरा देवीच्या ध्यानासी ॥ जी ॥ आराधना करून देवि अंबेसी ॥ हो ॥ बोलविले स्वतः राजासी ॥ जी] ॥ मिळ० ॥ देवी

संचारी शिवाजीचे अंगी, वर्तमान सांगी, तिथून पुढच्या भागी,
कळावें सर्वांला । महेशूर तीन ताळांत, नऊ खंडांत, त्यांचा
बोल बाला ॥ ३२ ॥

रघुनाथपंत बोलले, देवीसी विचारिलें, राज्य हें आपलें, कसें
चालणार । सन शालीवाहन पंधाशें पंचाणऊ, आधार खरा दाऊ,
जगासी वारंवार ॥ प्रमादी नाम संवत्सरे, होता भौमवार, एकंदर
सार, काढला वीचार । चैत्र बहुला त्रयोदशी, बोले विधीनिशी,
भवानी सार ॥ बाळाजी आवजी चिटणीस, शिवाय वाकनीस,
बघुन यादीस, लिहून ठेवलें सार । इथून राज्य ताम्र होणार, राय-
गड जाणार, संभाजीस मारणार ॥ धरून नेतील, फार छळतील, अखेर
मारतील, होईल हाहाकार । शिवनामें होईल पुढें राजा, फडकवील
ध्वजा, दिली करील सरा ॥ राजाराम तंजावरास, राज्य करील खास,
सुख प्रजेस, विसावा फार । दोहीं राज्यें प्राप्त होतील, राज्य कर-
तील, मराठीं सार ॥ चाल ॥ भोसले राज्याची सत्तावीस पिढ्या
चालतील पावा ॥ हजार वर्षे शक चालेल त्याच्या नांवा ॥
पूर्वींची पुण्याई शिवाजीची पावा ॥ सत्तावीस कावडी काशीच्या
नेल्या रामेश्वर देवा ॥ सत्तावीस जन्मीं अर्पीसी शिरकमल भवा-
नीस तेव्हां ॥ आ आ ॥ चाल ॥ त्या पुण्यें करून शिवाजीला राज्य
मिळालें ॥ जी जी ॥ सत्ताविसी पीढीचें राज्य वाक्य असें झालें
॥ जी जी ॥ सत्ताविसावा गर्भ अंध होईल ऐका असें चांगलें
॥ जी जी ॥ त्यापासून भय राजाला होईल ह्मणाले ॥ जी जी ॥
हें दाऊन गुप्त महाराजाला लिहिणें छपवीलें ॥ जी जी ॥ चाल
दुसरी ॥ असा वर भवानीमायेचा ॥ हो ॥ भोसलेराज्य राहण्याचा
॥ जी जी ॥ जर्गी विसावा त्यांच्या पायाचा ॥ हो ॥ भगवा झेंडा
जर्गी फिरण्याचा ॥ जी जी ॥ जर्गी विसावा शिवाजीचा । हो ॥
छत्रपती शिवाजीच्या नांवाचा ॥ जी जी ॥ लागला थारा यव-
नाचा हो । डंका शिवाजीच्या नांवाचा ॥ जी ॥ साधू सत्तावीस

जन्माचा ॥ हो ॥ असा तपी नाहीं होण्याचा ॥ जी ॥ मिळ० ॥
 असा शिवाजी राजाचा डंका, आवाज त्रिलोका, शत्रूला
 धोका, शिवाजीचा झाला । महशूर तीन ताळांत, नऊ खंडांत,
 त्यांचा बोलवाला ॥ ३३ ॥

शिवाजीची कशी वर्तणुक, रयतेला सुख, नसे कधीं दुःख, गोष्ट
 बोलण्याला । परस्त्रिया मातेसमान, ह्याच क्रमान, वागता झाला ॥
 जारिणी स्त्रियांस ह्मणे माता, असा राजा होता, ह्मणून यवना-
 वरता, शक त्याचा झाला । जार पुरुषांचें करी शासन, ताडण
 बंधन, हाकून देत त्याला ॥ सदा भवानीशंकर तिथ, शिवाजीच्या
 इथ, एक वचनांत, सेना सारी त्याला । एकवचनी रामासारखा,
 शिवाजी सखा, सुख प्रजेला ॥ त्यांच्या कुळांत बाबासाहेब पुढे,
 सुरतीनें फांकडे, तेज बहु पडे, शीतळ स्वरूपाला । त्यांच्या वंशीं
 राजाराम झाले, दयावंत भले, राज्य करण्याला ॥ खासगी कार-
 भारी त्यांचे गोविंदराव, साधिला त्यांनीं डाव, कांद्यासाठीं पाव
 दंडितो शिपायाला । शिपायासाठीं राजाराम भले, हुकमापार्थी
 गेले, विलायत पहाण्याला ॥ मग चौथे शिवाजी महाराज, प्रार्थितों
 मी आज, गरीबाची लाज, रक्षण करण्याला । राज्याशीं होऊन
 विन्मुख, सोशिलें दुःख, विलाज नसे त्याला ॥ शाहू छत्रपतीच्या
 कुळीं, भीमासारं बळी, राज्यवंशावळी आलों मी गायला । त्यांचे
 वंशीं शाहुची कीर्ति, विजयसंपत्ति असावी प्रभुला ॥ चाल ॥ पुरा
 वर भवानीशंकराचा शाहु राजाला ॥ ह्मणुनी रक्षी आदिमाया
 शाहु महाराजाला ॥ सत्तावीस पिढ्यांचा वर दक्षिण देशाला ॥
 छत्रपती शाहू महाराज दाता अनाथाला ॥ अवतारिक भोळाशंकर
 सांभाळी सर्वाला ॥ चाल दुसरी ॥ युगासारी वर्तणुक करी येऊन थोडी
 थोडी ॥ जी जी ॥ गोकुळीं कृष्ण करी खेळ तशी त्यांना गोडी ॥
 जी जी ॥ खेळ करी कृष्णासारखा लाऊनीया होडी ॥ जी जी ॥
 अनाथाचे पालक शूर तसे व्याघ्राला तोडी ॥ जी जी ॥ सद् नर-

सिंगा ह्याणे शरण जावें हरघडी ॥ जी जी ॥ गुरु बालनाथ
 यवनं झालीं बापुडीं ॥ जी जी ॥ हा पोवाडा ऐकून मनां
 आणी हरघडी ॥ जी ॥ त्याची उद्धरून जातील सत्तावीस ।
 ॥ जी ॥ त्याचा पुत्र विजयी होणार राजसंवगडी ॥ जी ॥ हिंदुधम
 लोक सर्वाला लागली गोडी ॥ जी जी ॥ झुले भगवी ढाल कल
 गीची डफावर खडी ॥ जी ॥ कवी कृष्णराव नित्य नव
 चाली अशा काढी ॥ जी ॥ नित्य बाळा गोपाळा लक्ष्मण हात
 जोडी ॥ जी ॥ मिळ० ॥ मंडळीचा जमाव झाला पुरा, उत्सव
 केला बरा, भवानीशंकरा, सांभाळी सर्वाला । महशूर तीन
 ताळांत, नऊ खंडांत, त्याचा बोलबाला ॥ ३४ ॥

पोवाडा समाप्त.

देशाचा पालनवाला

कवि:—कै. गोविंद.

देशाचा पालनवाला, तो शिवाजि राजा झाला ॥
 धर्माचा रक्षणवाला, तो शिवाजि राजा झाला ॥
 त्रिभुवनांत डमरू ज्याचे, नादतांच नंदी नाचे ॥
 जो परित्राण या भूचें, शंकर भोला ॥ १ ॥
 गर्जते भवानी मेधा, चमकते भवानी खांडा ॥
 चाललाच भगवा झेंडा, रण-नाचाला ॥ २ ॥
 तुकयाचा प्रेमळ वीणा, गर्हिवरवी अंतःकरणा ॥
 करुणेच्या घेउनि ताना, उठवी हरिला ॥ ३ ॥
 प्रभु रामदास तो आला, राष्ट्राचा जादूवाला ॥
 मावळा मंत्रिला सगळा, भालेवाला ॥ ४ ॥

रणयज्ञ-विजय-हेरंबा, पूजाया रणजगदंबा ॥

तोरणा रण-प्रारंभा, नारळ फुटला ॥ ५ ॥

त्या चंद्राव मोऱ्याला, दास्याच्या सरदाराला ॥

भूमीच्या मूर्त न काला, जाळा जाळा ॥ ६ ॥

तो विजापूरचा कोल्हा, वाघास दावि वागूरा ॥

वरि वाधनखीं तरवारा, दिसे न त्याला ॥ ७ ॥

खिंडींत शत्रुचे बाण, निज मरणावर तोलून ॥

त्राणांत भूप झेलून, बाजी पडला ॥ ८ ॥

पूण्यांत राजवाड्यांत, खड्गाची रात्र कुजबुजत

ऐकूनि मस्त शाइस्त, पळुनी गेला ॥ ९ ॥

तो पुरंदराचा झगडा, तो मुरारबाजी लढला

हाताच्या करुनी ढाला, रिपु रोधीला ॥ १० ॥

तो औरंग्या दिलींत, शिवपवन धरी डावांत

परि पवन डाव उडवीत, उडुनी गेला ॥ ११ ॥

मग सिंहगडाचें युद्ध, गड चढला वैभवसूर्य ॥

रक्ताचें देउनि अर्घ्य, तान्हा गेला ॥ १२ ॥

किति असे वीर वर्णावे, किति जणा पवाडे गावे ॥

कवितेनें ओवाळावें, कुणा कुणाला ॥ १३ ॥

श्रीस्वातंत्र्याची माला, वीरांनीं गुंफुनि विमला ॥

अर्पिली देश-देवाला, हर हर बोला ! ॥ १४ ॥

वैकुंठ रायगड केला, लोक तो देवगण बनला ॥

शिवराजा विष्णू झाला, वंदन त्याला ॥ १५ ॥

मुद्रकः—रा. चिंतामण सखाराम देवळे, मुंबईवैभव प्रेस, सर्व्हिस्
ऑफ इंडिया सोसायटी, सँडस्ट रोड, गिरगांव-मुंबई

प्रकाशकः—गो. स. सरदेसाई, पॉवेल बिल्डिंग, गिरगांव-मुंबई.

REFBAK-0019462